

Wereldgeschiedenis

Een inleiding

Febe Alleman_ 1° Bachelor Geschiedenis 2011-2012.

“ Dit is een samenvatting van het boek ‘Wereldgeschiedenis, een inleiding,’ door Erik Vanhaute. Het kan zijn dat sommige stukken schrijffouten bevatten doordat het niet altijd even grondig werd nagelezen. Deze samenvatting is misschien goed voor mij, maar misschien onduidelijk voor jou. Wees er ook van bewust dat het lezen van het boek ook nog essentieel is en de tekeningen/grafieken ook nog gekend moeten zijn. Dit is tevens gemaakt met een oudere versie van MS Word, dus het kan zijn dat de lay-out niet klopt voor nieuwere versies. U bent een gewaarschuwd man/vrouw.”

Inhoudstabel

Prelude

1. Kosmische geschiedenis en menselijke geschiedenis
 - Evolutie en progressie
 - De geschiedenis van de mens in een notendop

1. Wereldgeschiedenis: een geschiedenis van de wereld?

1. Wereldgeschiedenis is een andere manier van kijken
2. Wereldgeschiedenis is een andere manier van denken
3. Welke wereldgeschiedenis?
4. Waarom wereldgeschiedenis?
5. Wereldgeschiedenis als traditie en vernieuwing
 - Etnocentische wereldgeschiedenissen
 - Een Europese universalisme
 - Een nieuwe wereldgeschiedenis
 - Beschavings- versus wereldgeschiedenis

2. Een menselijke wereld: mens en mensheid

1. Altijd meer mensen : bevolkingsgroei
2. Demografische transitie
3. Demografische groei als rem of als motor
 - Bevolkingsgroei als rem
 - Bevolkingsgroei als motor
4. Familie, gender en vruchtbaarheid
5. Ziekte en dood
6. Mobiliteit en migratie

3. Een natuurlijke wereld: ecologie en economie

1. Een ecologische wereldgeschiedenis
2. Klimaatwijziging
3. Energie
4. Kennis en technologie
5. Grenzen aan groei

4. Een agrarische wereld: boeren, landbouw en voeding

1. De mens wordt boer
2. Het ontstaan en de verspreiding van de landbouw
3. De 'Colombian exchange'
4. Landbouw en voeding vandaag : the big escape of the big trap
5. Het einde van de boerensamenleving

5. Een politieke wereld: bestuur en heersers

1. Minisystemen
2. Rijken
3. Staten en het inter-statensysteem
4. Hegemonie en imperium

6. Een goddelijke wereld: cultuur, beschavingen en religies

1. Beschaving in het enkelvoud
2. Civilisations sont des continuités (Fernand Braudel)
3. Beschavingen in conflict
4. Een westerse beschaving ?
5. Wereldreligies

7. Een gescheiden wereld: The West en The Rest

1. The Rise of the West en The Great Divergence
2. Het meten van de kloof
3. Een wereld met grote verschillen : The Rise of The West als een intern proces
4. Een wereld met grote gelijkenissen : The Great Divergence als een samenloop
5. Groeiende verschillen door een groeiende inter-connectie : handel, technologie en staat
 - De groei van een ongelijk mondiaal handelssysteem
 - De groei van een dominant Europees kennissysteem
 - De groei van een triomferend Europees statensysteem
6. Een nieuwe globale positie van Europa en de transformatie van de Europese samenleving
 - Een nieuwe globale positie voor Europa
 - De transformatie van de Europese samenleving
 - Een Europese of mondiale Industriële Revolutie
7. Andere vragen, andere antwoorden
8. Wat met Afrika?

8. Een globale wereld : globalisering of globaliseringen

1. Op zoek naar een definitie
2. Globalisering als strijdtoneel
3. Op zoek naar de historische wortels van de globalisering
4. Hedendaagse globalisering als werkelijkheid en als vertoog

9. Een gepolariseerde wereld : ontwikkeling, armoede en ongelijkheid

1. Armoede op internationale agenda
2. Het meten van armoede
3. Van armoede naar ongelijkheid
4. Van ongelijkheid naar polarisering
5. Het debat over ontwikkeling en ongelijkheid

10. Een wereld in stukken : eenheid en fragmentatie

1. Schalen en patronen van ruimte
2. Schalen en patronen van tijd
3. Interactie tussen schalen van ruimte en tijd : welke onderzoeksraamwerk
4. De frontiers van de wereldgeschiedenis

Prelude

Kosmische geschiedenis en menselijke geschiedenis

De geschiedenis van de aarde begint pas wanneer het universum al 3 miljard jaar oud is.

Evolutie en progressie

De evolutie is een verhaal die te groot is voor woorden, maar het verhaal mag niet gezien worden als een voorbestemd verhaal, alles had anders kunnen lopen. Het is geen vooraf uitgetekende fasentheorie, die, mocht ze opnieuw worden afgespeeld zoals een film, telkens dezelfde uitkomst zou hebben. Dus de kans dat bij een nieuw evolutionair spel zoiets als een menselijke wezen zou uitgroeien, is minimaal.

Toeval wordt bepaald door extinctie. Er waren in de geschiedenis van het leven op aarde, vele extincties, zoals op het einde van het Trias en tijdens de overgang van Perm naar Trias. Deze extincties vernietigden 75%-90% van het leven op aarde.

Recente wetenschappelijke inzichten wijzen dus de idee van een gerichte, gestuurde evolutie af. We mogen daarbij niet vergeten dat de meest langdurige en eenvoudige levensvorm, de bacteriën, nog altijd de meest voorkomende zijn.

De geschiedenis van de mens in een notendop

Ongeveer 5 tot 6 miljoen jaar terug splitst de groep van gezamenlijke voorouders van de chimpansees, de bonobo's en de hominiden zich op.

De geschiedenis van de moderne mens begint tussen 200.000 en 300.000 jaar terug, met het verschijnen van de homo sapiens. Hij onderscheidt zich van zijn voorouders door 'cultuur':

- (symbolische) communicatie
- Doorgeven van geaccumuleerde kennis
- Processen van collectief aanleren

250.000-10.000/8.000 v.t. is er een periode van veelvuldige migraties die een diversiteit in levenswijze en technische kennis ontwikkeld.

De eerste landbouwsamenleving ontstaat 12.000-10.000 jaar terug. De overgang verloopt gradueel, met eerst kleine vormen van permanenten nederzettingen en cultivering. Dit is de belangrijkste periode uit de geschiedenis van de mens. De landbouwsamenlevingen ontstaan in een divergerende wereld. Het ontstaan van de kennis van landbouwtechnieken, onafhankelijk van elkaar, wijst op het voorkomen van soortgelijke factoren, zoals klimaatwijzigingen, ecologische grenzen en demografische druk. De groei van de landbouwmaatschappijen wordt vaak afgeremd door de uitbraak van nieuwe ziektes. Op lange termijn nemen deze gemeenschappen in grote delen van de wereld de overhand.

Van 8.000-3.000 v.t. ontwikkelen deze vroege landbouwsamenlevingen zich als een conglomeraat van dorpen, die vaak nog nauw in contact leven met de jacht en de visvangst.

3.000-500 v.t. eerste vormen van staatsvorming die aanzet geven tot eerste steden. Die zorgt voor complexe arbeidstructuur + irrigatienetwerken en dit zorgen voor productievere landbouwsamenleving met surplus!

Groeiende steden vormen centra van een groter bestuurlijke geheel, dan spreken we over de eerste rijke of beschavingen.

500 v.t. - 1.000 n.t. staat gekenmerkt voor de groei van het aantal beschavingen of rijken en neemt ook de interactie toe - Axiale periode. In deze periode is er een duidelijke groei en verspreiding van wereldreligies. Deze expansie is niet enkel in Eurazië te merken, maar ook op de Amerikaanse continenten en Afrika.

1.000-1.750 n.t. zetten de trends zich verder, met op de achtergrond grote verandering

- Koppeling van grote wereldzones
 - o Militaire expansie Azteken
 - o Belangrijkste impuls uit Europa -> zoeken naar nieuwe netwerken -> Basis nieuw mondiaal systeem.
- Uitbouw handelsnetwerken
 - o Grote rijkdommen, materieel en intellectueel
 - o Spoor van vernieling

16° eeuw groeit een geïntegreerd wereldsysteem, dat Europa op de kaart zet en de hele wereld transformeert.

Periode na 1750-1800 (moderne samenleving) is de meest turbulente periode met veel verandering

- Industriële Revolutie
- Nieuwe economische organisatie, innovaties, veranderende globale verhoudingen, snelle bevolkingsgroei en politieke en culturele verschuivingen -> verschillen creëren op sociaal en geografisch vlak.

20^e eeuw is er definitief plaats voor moderne en complexe bureaucratieën.

21^e eeuw is een vraag naar andere mondiale samenleving die de bevolking, welvaart en ecologie kunnen combineren met een democratische staatsvorm en vrije sociale en culturele keuzes. & op zoek gaan naar nieuwe internationale en globale verhoudingen.

1. Wereldgeschiedenis: een geschiedenis van de wereld?

Zoals elke historiografie geeft wereldgeschiedenis dus ook betekenis, maar dan met de focus op vergelijking en interactie op een globaal niveau.

Het is een eigen discipline met eigen vraagstelling, eigen methodologie en theorievorming, eigen publicatiekanalen en een eigen finaliteit.

Wereldgeschiedenis is een andere manier van kijken

Wereldgeschiedenis bestudeert het ontstaan, de groei en de verandering van de menselijke gemeenschappen in een vergelijkend perspectief en hun onderlinge samenhang. Met kernwoorden zoals Communities, Comparisons, Connections en Systems.

Translokale, transregionale en transnationale geschiedenis!

Wereldgeschiedenis is een andere manier van denken

De grote domeinen:

- Mensen en hun natuurlijke omgeving (+ demografie en techniek)
- De ontwikkeling en interactie van culturele systemen (+ religies, kunsten en wetenschappen)
- Staatsvorming en conflict (+ vormen van bestuur zoals rijken en staten, oorlogen en revoluties)
- De vorming van economische systemen (+ landbouwsystemen, handel en industrialisatie)
- De ontwikkeling van sociale structuren (+ gender, familie, ras en klasse)

3 dimensies:

- Ruimtelijke dimensie
- Tijdsdimensie
- Thematische dimensie

Welke wereldgeschiedenis?

Wat is wereldgeschiedenis niet (of niet alleen):

- Universele of totale geschiedenis
- Internationale geschiedenis
- (Westerse) beschavingsgeschiedenis
- Niet-westerse geschiedenis
- Comparatieve maatschappijgeschiedenis
- Globaliseringsgeschiedenis

3 vragen en verhaallijnen dominant:

- De graduele, geleidelijke (interne) groei van menselijke samenleving in relatie tot de (externe) ecologische uitdagingen.
- Vormen menselijke groepen die zich door een toenemende interactie grotere, overkoepelende structuren, culturen of beschavingen.
- Culturen en beschavingen met elkaar op vreedzame of minder vreedzamer wijze in contact, met vaak een grote impact.

Belangrijke keuzes te maken in verband met de eenheid van analyse, de periode, de plaats en de invalshoek.

Goed onderzoeksmodel steunt op 3 peilers en vormen 1, onlosmakelijk traject.

- Comparatieve analyse
- Netwerkanalyse of translokale/transnationale analyse
- Systeemanalyse

Uit het voorgaande leren we dat :

- De 'wereld' in wereldgeschiedenis niets staat voor de fysische notie 'aarde', maar wel voor de hele menselijkheid, de menselijke samenleving.
- Centrale thema in de wereldgeschiedenis minder gemakkelijk te vatten dan een 'nationale geschiedenis'.
- Niet zo zeer de kennis van data, personen of gebeurtenissen belangrijk.
- Geen nieuw, overkoepelend verhaal, dat uitgaat van een exclusief, eenduidig verklaringskader.

Waarom wereldgeschiedenis?

Brede context in beeld houden. Het verhaal en historische processen spelen zich zelden of nooit in isolement af.

- Samenlevingen komen en gaan, volgen elkaar op of richten elkaar ten gronde, en zijn ook nooit gelijk. Maar ze delen wel aantal basiskarakteristieken. (via comparatieve analyse)
- Interactie/ interconnectie. Samenlevingen ontstaan, groeien en veranderen niet op zichzelf. Ze staan altijd in contact met andere samenlevingen
- Systemen van beïnvloeding, ruil en migratie -> samengaan van diverse en ongelijke geografische dimensies.

Te kennen:

- Inzichten in het waarom, het hoe en het wat.
- Begrijpen dat vraagstukken niet altijd een eenduidig antwoord hebben.

Te kunnen

- Formuleren
- Uitleggen
- Beoordelen
- Begrijpen
- Kritisch evalueren

Wereldgeschiedenis als traditie en vernieuwing

Geschiedenis nu is nog vaak nog 'nationale' geschiedenis. Desondanks deze 'soort' geschiedschrijving nog niet zo oud is. Ze ontstaan samen met het verschijnen van de moderne natiestaten in onze gewesten (deuhh!).

Etnocentische¹ wereldgeschiedenissen

De oudste historiografische overzichten met een universele pretentie willen eigenwereld in een eigen (ontstaans)verhaal vatten. & brengen deze geschiedenissen vaak een beeld van de (gewenste) wereldorde, manier waarop binnen de gekende wereld de volkeren zich tot elkaar verhouden of horen te verhouden.

Binnen diverse culturen groeit eveneens een meer 'werelds' historiografische activiteit, met blik op de in die tijd bekende wereld, vb. Herodotos.

Geschiedschrijving maakt traditioneel ook deel uit van de Chinese en Japanse cultuur. – De wereld wordt opgedeeld in zones - dichter of verder van de Chinese cultuur – Superioriteit - Europese of Arabische schrijvers 'barbaren' genoemd – Geschiedschrijver uit het oude China is Sima Qian

Tot de 19de eeuw is de traditie van universele geschiedenis het sterkst aanwezig in de islamwereld. – door duidend jaar van handel, expansie en verovering en traditie van incorporatie van nieuwe volkeren.

Islamwereld is oecumenische² gemeenschap – veel aandacht voor een zo'n accuraat mogelijk relaas – eigen chronologie staat vaak nog centraal.

¹ De eigen plaats staat centraal

² Een rijk die enkel samenhangt door religie

Een Europese universalisme

18^e eeuwse verlichte filosofen in Europa – secularisering van de ‘eschatologische, universele geschiedenis’.

Dit zorgt in de 19^e eeuw voor een zoektocht naar wetmatigheden (‘idealistische wereldbeelden’, ‘historisch materialisme’, ‘evolutietheorie’).

Schrijven van een introspectief wereldbeeld, waarbij Europa de norm is – door de eco., militaire, pol. en ideologische hegemonie van Europa in die tijd.

De doorbraak van een eurocentristisch moderniseringsperspectief met universalistische pretenties gaat samen met de triomf van de nationale historiografie. (Michelet, Bancroft en Pirenne) Dit blijft tot in de 20ste eeuw de standaard (van historische *métier*) voor de geschiedenis en de sociale wetenschappen.

Aan der rand van het dominante historisch bedrijf bewaren 2 tradities of paradigma’s de bredere, mondiale blik.

- Het paradigma van de beschavingsgeschiedenis – oudere traditie van de geschiedenisfilosofie
- Het paradigma van de wereldeconomie

Een nieuwe wereldgeschiedenis

Na WO II groeit de economische heropbouw en de dekolonisatie een nieuwe, globale wereldorde.

1960 : wereldgeschiedenis nieuwe impuls.

- Het besef dat samenlevingen geen zelfstandige levenscyclus hebben.
De behoefte groeps- en maatschappijvorming niet enkel comparatief te ontleden, maar ook een tijds- en plaatsperspectief te hanteren. – Globale dimensie !
- Toenemende interesse voor processen op een ecologische schaal.
- Paradigma van de staat als primaire analyse-eenheid in vraag gesteld.

(McNeill – 4 paradigma’s die elkaar inlossen: stedelijk paradigma, oecumenische paradigma, het Europese expansieparadigma, koudeoorlog paradigma)

1980 : impact van de nieuwe wereldgeschiedenis groeit -> verdere professionalisering.

(Professionalisering volgens Manning – verdere exploratie van mogelijkheden en grenzen: bronnen en data; Methodes; Analyses ;Theorievorming)

Beschavings- versus wereldgeschiedenis

De inhoudelijke heroriëntatie van een beschavingsgeschiedenis naar een moderne en geïntegreerde wereldgeschiedenis is een cruciaal proces. – ideologische debatten over inhoud wereldgeschiedenis en over de plaats en de rol van het bredere historisch perspectief. (vb. Peter Stearns – Western Civilization in World History)

Kritiek op de enge invulling van het beschavingsconcept en op de ‘imperialistische wandaden’ van de toenmalige westerse (Amerikaanse) samenleving voeden in de jaren 1960-1970 de inhoudelijke bezwaren tegen Westeren-civ opleidingen:

- kritiek op de homogeniserende notie ‘beschaving’
- kritiek op het vooruitgangsidee
- kritiek op de beschaving als ideologisch concept

concepten voorgesteld die uitgaan van een gelijkwaardigheid van beschavingen en culturen.

Neoliberale jaren 1980 : nieuwe impulsen

1990 : de roep voor een waarlijk wereldgeschiedenis alsmaar sterker!

Nieuwe wereldgeschiedenis is een antwoord op nieuwe vragen in een nieuwe tijd waarin globale kennis, globale interactie en globale uitdagingen meer en meer de agenda bepalen. Creëren van metaverhaal.

Een dialoog met kennis en inzichten buiten het Westen noopt ons tot een verbreding en verdieping van onze kijk op de menselijke geschiedenis.

2. Een menselijke wereld: mens en mensheid

16 november 1532 – Pizarro en Atahuallpa ontmoeten elkaar voor het eerst. (Vechten- gijzeling Atahuallpa – dood van Atahuallpa). Deze gebeurtenis is een keerpunt in de wereldgeschiedenis – contact tussen volkeren die al enkele 10.000 jaren van elkaar gescheiden waren – geïsoleerde ontwikkeling & beide uitgegroeid tot ontwikkelde beschavingen. Toch was de confrontatie tussen de 2 ongelijk. Hoe kwam dit?

- Indiaanse volkeren geen zeewaardige schepen.
- Verschil in intentie
- De Spanjaarden maken optimaal gebruik van voor de Indiaanse volkeren onbekende hulpmiddelen en wapens zoals paarden, stalen slagwapens, harnassen, helmen en vuurwapens.
- Hiërarchische ingestelde samenleving destabiliseren. (Pizarro en Cortés kunnen Inca- en Aztekenkeizer ombrengen)
- Epidemische ziekten

Dit desastreuze contact tussen menselijke beschavingen vertelt het verhaal van de menselijke reis, waardoor expansie en conflict, groei en uitroeiingen hand in hand gaan.

Deze ommekeer in de wereldgeschiedenis is een illustratie van de impact van de soms gelijke, soms uiteenlopende trajecten die menselijke gemeenschappen afleggen.

Kennis, technologie, immuniteit wordt verworven in interactie met de ander volkeren.

Altijd meer mensen : bevolkingsgroei

DNA-onderzoek – huidige wereldbevolking stamt af van een kleine groep Afrikaanse voorouders – ‘Out of Afrika’-beweging zorgde voor de migratie over de hele wereld. – flessenhals zorgt ervoor dat de wereld opvallend uniform is & daarbij komt dat er nauwelijks ‘homogene’ bevolkingsgroepen zijn.

De verspreiding gebeurde in diverse stappen en evenmin is de groei van de bevolking een continu proces.

- FASE 1:
9-5 miljoen jaar terug : Afrikaanse mensapen splitste zich in 4 soorten (gorilla, chimpansee, bonobo en de ‘protomens’)
1,7-1 miljoen jaar terug : verschijning van de *homo erectus*. Hij had een grotere lichaamsbouw en toenemende intelligentie. En het is deze groep die door het uitzwermen over Afrika de eerste fase inzet. Het is de eerste koloniserende bevolkingsgroep & deze heeft de kennis van eenvoudige steen-technologie en van vuur.
- FASE 2:
250.000-200.000 jaar terug : verschijnen van de *homo sapiens* & deze zorgt voor de 2de ‘globale koloniseringsgolf’ vanaf 100.000 jaar terug. Vanuit de Afrikaanse savannes over Afrika, Eurazië, Oceanië en Amerika. Deze ‘moderne’ mens verdrijft of assimileert alle oudere menssoorten. En het zorgt ook voor een bevolkingsgroei!
Het temp van demografische en sociale veranderingen voorafgaand aan de landbouwrevoluties zijn traag maar wel van cruciaal belang. We stonden op rand van extinctie, maar door migratie en verspreiding en uitwisseling van genen, kon onze soort blijven bestaan. De belangrijkste uitwisseling was de culturele. En we kunnen dus stellen dat het kleine groepje mensen de ecologische dreiging heeft overleefd.
Gedurende de langste periode van de menselijke geschiedenis (95%) leven we in kleine, mobiele groepjes.
- FASE 3:
10.000 v.t. : Vestiging van de landbouwsamenleving op diverse plaatsen + bevolkingsgroei. Maar wordt niet lang volgehouden door de beperkingen.
- FASE 4:
1800 in Europa : industrialisatieproces - versnelling van bevolkingsgroei
20^e eeuw lijkt dit terug te keren, en vanaf de 21^e eeuw lijkt het te vertragen en waarschijnlijk vanaf 2050/2070 zullen we kunnen spreken van een nulgroei.

De versnelling van de groei is een recent fenomeen. We kunnen vanaf de 20ste eeuw spreken van een exponentiële groei. De impact van die groei is minstens 3x zo groot als een halve eeuw terug.

Sinds het ontstaan van de mens zijn er 82 miljard mensen geboren, waarvan er 8% nu leeft! Een groot deel daarvan bevindt zich in Azië.

Projecties voorspellen een aangroei van de wereldbevolking tot 9 à 10 miljoen in 2050; maar de groei zal wel vertragen. Een belangrijke oorzaak hiervan is de daling van het aantal kinderen per vrouw, maar de levensverwachting van de baby's neemt toe. Toch zal de wereld in 2050 veel grijzer zijn dan de wereld nu!

Demografische transitie

Diverse fasen in de bevolkingsgroei veronderstellen meerdere 'demografische transitie's', waarin demografisch gedrag fundamenteel veranderd. Dit door de interactie tussen externe beperkingen of interne keuze.

- Neolithische transitie:
Toename bevolking + uitputting natuurlijke bronnen -> stimuleert jagers-verzamelaars om te zoeken naar grotere voedselopbrengsten op kleinere plaatsen -> domesticatie van planten en dieren -> ongeziene groei van wereldbevolking. Dit kan alleen wanneer het verschil tussen geboorten en overlijdens groter wordt.
Landbouwculturen -> nieuwe onzekerheden :
 - o afhankelijkheid van eenzijdiger voedselpakket
 - o grotere kans op doorgeven van besmettelijke ziektes.Mortaliteit neemt dus toe, maar tegelijkertijd neemt ook het aantal geboorten toe, in hoger tempo dan sterftes. & de opbrengsten van het kind zijn groter dan de kosten. – Geboorteoverschot zorgt voor de groei!
- Hedendaagse transitie vanaf de 18^e eeuw:
Eerst daalt mortaliteit, dan afname van fertiliteit. Tussen die 2 zit wat tijd, en in die tijd neemt de bevolkingsgroei toe.
In de nieuwe industrieel-urbane samenleving verliest het kind zijn 'economisch nut'. Daarbij neemt de kindersterfte snel af en groeit een nieuw cultureel patroon.
Westerse wereld verschilt van niet westerse wereld. In de eerste is er een geleidelijk overgang naar lage nataliteit en lage mortaliteit, in het 2de geval is dit veel bruusker.
Vanaf 1980 is er ook een in de minder rijke regio's een daling van het groeiritme.

Demografische groei als rem of als motor

Bevolkingsgroei als rem

De meest bekende theorie is deze van Thomas Malthus. Hij was op zoek naar een verklaring voor de remediëring van de snelle bevolkingsgroei in de 1^e jaren van de 1^e I.R. voorspelde hij een groeiende kloof tussen de snelheid van de aangroei van de bevolking en die van de toename van de levensmiddelen (bevolking stijgt exponentieel en levensmiddelen stijgen lineair). Dit zal leiden tot een catastrofe, maar deze kan worden vermeden door het aanpassen van het voortplantingsgedrag.

De malthusiaanse visie op de demografie gaat uit van de permissie van de natuurlijke, ongecontroleerde bevolkingsgroei. Maar er is kritiek op die visie :

- Periodes van ongecontroleerde groei zijn uitzonderlijk
- Malthus verkijkt zich op de groeimogelijkheden van de landbouw, en binnen het expansieve kapitalisme. Voor Europa: 19^e-eeuwse 'flessenhals' in voedselbevoorrading, door economische groei een mondiaal gegeven.
Expansie kan nooit uit een globaal kader worden gezien (Jevons)
Bevolkingsoverschot wordt uitgevoerd -> naar de 'nieuwe wereld'.

Malthusiaans denken wordt opnieuw populair in 1960/1970 wanneer doemscenario's over bevolkingsexplosies de kop op steken. (Paul Ehrlich)

Maar in 1970/1980 daalt de bevolking terug door de één kindpolitiek in China en door aids-epidemie.

Bevolkingsgroei als motor

Groei van de bevolking als voorwaarde voor economische ontwikkeling. Hoog bevolkingsaantal = nationale rijkdom.

Om de oorzaken van bevolkingsgroei of daling te kunnen interpreteren, moeten we onderscheidt maken tussen :

- stabiele culturele systemen – met een homeostatisch mechanisme om bevolkingsaantal stabiel te houden.
 - o Voor maatschappij gunstig om het aantal mensen niet te snel te laten groeien.
 - o Vrouwelijke vruchtbaarheid controleren en beperken – vb. restrictief huwelijkspatroon in 1000-1800 in de Europese landbouwsamenleving.

- periodes van verstoring, overgang, instabiliteit.

Familie, gender en vruchtbaarheid

Kinderen worden in een familie geboren, en families en gezinnen zijn centrale organisatievormen die toch veranderen. Deze veranderingen staan in verband met het economisch leven, met de verandering van idealen, met de verandering in wetgeving en bestuur, de verhouding tussen man en vrouw en de verhouding tussen familie en gezin.

- Jagers-verzamelaars :

Kleine groepen met uitgebreide familieverbanden. De migratiegolf zorgt voor grotere gemeenschappen, dankzij efficiënte methodes van jagen, verzamelen en behuizing. De vruchtbaarheid blijft laag en de kindersterfte is hoog. Ondanks beperking geboortes drukte de kinderlast zwaar door. Kinderen beperkten de mobiliteit en flexibiliteit. De verdeling van taken - gelijkheid tussen de seksen.

- De landbouwrevoluties:

De bevolking stijgt en zorgt voor groter groepen, eenzijdige voeding en grotere vatbaarheid op ziektes. Er werden meer kindjes geboren door het inperken van borstvoedingsperiode. – Nieuw patroon van kennis, samenleven en bezit.

Grote impact op man-vrouwverhouding. Waarom ? van ongelijke toegang tot productiemiddelen tot een nieuwe, meer duale waardering van natuur en cultuur.

Vrouwen worden meer gebonden aan het huishouden, terwijl mannen vooral in de publieke sfeer vertoefden en dus de belangrijke economische, politieke, sociale en culturele posities innam.

- Nieuwe beschavingen :

Kleine familiebanden belangrijker – geformaliseerd door wetgeving en gelegitimeerd via ideologie en religie.

Gezinnen bepalen status man en vrouw, legitimering van kind en brengen bezittingen samen. Familie komt centraal in de maatschappelijke ordening te staan. – patrilineair georganiseerd en vrouw verdient respect door het geven van goede opvoeding.

- 1000-1800:

- o Noordwest-Europa:

Belangrijke verandering in verhouding tussen gemeenschap en individu – ander huwelijks- en vruchtbaarheidspatroon onder invloed van Latijns christendom.

Familievorming start na huwelijk – strategie voor voldoende spaarmiddelen en perspectief op gezinsinkomen – uitgesteld huwelijk en ongehuwden – halveren de potentiële vruchtbaarheid – hertrouwen mogelijk na dood van partner.

De ontwikkeling van Europees huwelijkspatroon gaat samen met veranderingen in het familiale huwelijks- en erfrecht. Vrouwen kunnen erven en nemen deel aan arbeidsproces, aanbod vrije en flexibele arbeid neemt toe.

- o Zuidelijk en Oost Europa:

Families meer complex, jonggehuwden vestigen zich niet op een nieuwe plaats. – niemand blijft ongehuwd.

- o China:

Na huwelijk, man ergens anders gaan werken – vrouwen op vroege leeftijd hun laatste kind – niet hertrouwen na dood van partner. Huwelijk blijft een collectieve aangelegenheid, en vrouwen kunnen niet erven.

- Na 1500:

Grote economische verschuiving – impact organisatie families en verhouding man/vrouw. In West-Europa wordt positie huwelijk en kerngezin versterkt, seksualiteit buiten huwelijk veroordeeld. Vruchtbaarheid wordt ingeperkt door late huwelijksleeftijd en celibaat. Dit is het gevolg van toenemende schaarste van het land. – grotere ondergeschiktheid van de vrouw – gepromoot door Kerk en staat. Vrouwen in stedelijke economie meer buitenspel gezet op officiële arbeidscircuits.

Verandering in familie- en sekseverhouding in Europa is door interne transformaties, in Afrika en Amerika is dit anders.

Amerikaanse kolonies groeit groot verschil tussen rijken met uitgebreide familie en armen waar huwelijk en samenwonen niet vrij is. Door onzekerheden worden samenlevingspatronen minder strikt ingevuld dan in Europa.

In de Industriële wereld van de 19de eeuw is de betaalde arbeid van vrouwen en kinderen een gewone zaak. Vrouwenarbeid in vrouwensectoren en informele arbeidscircuits. Eind 19de eeuw worden kinderen minder een inkomstenbron en wordt er geïnvesteerd in scholing.

20ste-eeuwse context van kleinere kinderen en meer duurzame families en beleefde huisvrouw/kostwinnersmodel zijn hoogdagen. Maar vanaf de 2de helft van 20ste eeuw worden de tweeverdieners terug dominantier om in de 21ste eeuw terug de norm te worden.

Buiten de Westerse beschaving is de impact van de eco. en pol. Transitie in de 19^e en 20ste eeuw even ingrijpend.

- Verstedelijking, koloniale pol., nieuwe vormen van arbeid – reproductie Europees gezinsmodel.
- Inkomensonzekerheid neemt toe – families gebroken door migraties
- Toch zien we nog vaak in deze gebieden een sterke cultuur en formele vormen van ongelijkheid.

Ziekte en dood

Sterfterisico's zijn voor 1800 heel vergelijkbaar – grootste risico's zijn de kinderjaren & er zijn sterftepieken.

In Europa verdwijnen vanaf de 18de eeuw de pieken in de mortaliteit en krijgt het verloop van de sterfte een meer vlak patroon door geringe impact van bestaanscrisissen & de zuigelingensterfte neemt sterk af door betere hygiënische omstandigheden (Koch en Pasteur). Over lange termijn neemt de gemiddelde levensverwachting bij de geboorte toe.

De gemiddelde mortaliteitscijfers geven geen zicht in het schoksgewijze verloop van de sterfte – relatieve impact te sterk. Niettegenstaande het verleden gekenmerkt wordt door vele grote mortaliteitscrisissen is de 20ste eeuw de moorddadigste eeuw uit de menselijke geschiedenis.

Sterven ten gevolge van voedselschaarste is niet alleen een kenmerk van vroegere, niet-industriële samenleving. Schaarste structureel probleem – zelden aanleiding tot massale sterfte – en geen rem op groei bevolking – snel gevolgd door opmerkelijke toename van geboortes waardoor het evenwicht zich snel terug herstelt en vaak nieuwe groei!

De grootste doders zijn infectieziekten – 'beschavingsziekten' door gedomesticeerde kuddedieren. Massale sterfte treedt op in periodes van meer intensieve menselijke interactie:

- Teloorgang WRR.
- Pestbaci – 'zwarte dood' (van 14de eeuw tot 17^e eeuw).
- Europeanen die ziektes meebrachten naar Amerika.
- 19^e-eeuwse verstedelijking stimuleert nieuwe epidemische ziekten.
- De Spaanse griep in 1918-1919.
- Ontdekking van aids in de vroege jaren 1980

Mobiliteit en migratie

Sinds het ontstaan van de menselijke soort en de verspreiding van de Homo sapiens zijn mensen mobiele wezens gebleven – menselijk bestaan is een verhaal van divergentie³ en convergentie⁴. Hoewel migratie aanvankelijk tot een proces van divergentie zorgt in talen en culturen, is er langzaam maar zeker sprake van een proces van convergentie. Vb. de migratiebeweging die 100.000 jaar terug en begint in Afrika (=divergentie) en de convergentie begint vanaf 1000 v.t. als gevolg van het ontstaan van systematische handelsnetwerken over lange afstanden – grote delen van de wereld met elkaar verbinden – uitbreiding en intensivering – verspreiding van mensen, kennis, goederen, technieken en ziekten.

In de periode 1400-1700 vergroot de schaal van de globale migratie. – maritieme technologie – verstrekkende economische, culturele en sociale gevolgen – ontdekken van Amerika – migratie.

- Van West – Afrika naar Caribische gebied, Brazilië.
- 'Columbian Exchange'

³ Uiteenvloeiën

⁴ Toenadering naar 1 punt

- Europeanen naar Azië

Grote meerderheid zijn soldaten en zeelui – naar de kolonies in Nieuwe Wereld – gecumuleerde effect op lange termijn is groot.

1850-1930 : meest intensieve migratiestromen – arbeidsmigraties en langeafstandsmigraties. Oorzaken hiervoor zijn:

- Transportrevoluties
- Communicatierevoluties
- Expansie van koloniale rijken
- Tot stand koming van een geïntegreerde wereldmarkt.

Het gevolg is dat kapitaal en arbeid gemobiliseerd kunnen worden.

Er zijn 3 'regionale' systemen:

- De trans-Atlantische migraties
- Migraties van Noordoost-Azië naar Oost-Siberië, Mantsjoerije, Japan
- Migraties vanuit India en Zuid-China naar Indonesië, Birma en Maleisië

1850-1930 : 3 belangrijke groeicentra kampen met arbeidstekorten + groepen immigranten – convergentie. & ongelimiteerde vrijheid van migratie.

Vanaf 1960 nieuwe periode van toenemende internationale migratie af. – andere wereld – welvaartsverschillen – Nieuw fenomeen :De capaciteit van de 20ste-eeuwse staat om menselijke mobiliteit te controleren en eisen te stellen.

Staten vanaf 1914 meer macht – deporteren van migranten. Door migratiecontrole – omvang, richting en selectiviteit van de migratie beïnvloeden.

De nieuwe golf van economische globalisering blijft nieuwe migratiestromen generen, van arme naar rijke delen van de wereld. – moeilijk te stoppen.

3. Een natuurlijke wereld: ecologie en economie

Succesvolle rijken in de meest vruchtbare gebieden bouwen een meer complexe sociale organisatie. –Sumer.

Literaire epos van Gilgamesh, de (mythische) koning van de stad Uruk. – Strijd tussen oude en nieuwe levenswijze, de strijd tussen natuur en cultuur – een voor- en nadelen van de nieuwe beschaving.

God Enkidu (natuur) strijdt met Gilgamesh (cultuur) – vechten –beiden even sterk – de 2 sluiten vriendschap.

Een ecologische wereldgeschiedenis

Men probeert de menselijke impact op de natuur te meten (sinds begin 1990).

Er is een enorm versnelling in het ecologisch veranderingsproces. Dit proces van de 20ste eeuw is een uniek gegeven in de menselijke geschiedenis en het is nog altijd niet duidelijk wat de langetermijnevolgen zijn van deze versnellingen.

Wereldgeschiedenis vanuit ecologische hoek door turbulente veranderingen en stijgende onzekerheden omtrent draagkracht biosysteem.

- Opkomst, het succes en ook het verdwijnen van volkeren en beschavingen aan ecologische omgevingsfactoren. (Diamond)
- Welke actieve manier sommige volkeren/beschavingen hun ecologische systeem overgedragen hebben op andere culturen. (Crosby)
- 'rise of the West' koppelen aan overgang van oud (hernieuwbare energie), naar nieuwe (fossiele brandstof) regimes. (Marks)

Van basisfactoren via schakel van oorzaak-gevolg tot afgeleide factoren – verklaren waarom sommige volkeren andere kunnen overheersen en waarom andere maatschappijen verdwijnen & afvragen welke ecologische omstandigheden de divergerende ontwikkelingstraject van de mens op de 5 continenten mee hebben vormgegeven. (Diamond)

- Verschillen in de aanwezigheid van planten en dieren die geschikt zijn voor domesticatie.
- Verschillen in de snelheid van diffusie en migratie.
- Verschillen in de interactie tussen continenten.
- Verschillen in bevolkingsomvang.

Ecologische benadering voegt een essentiële dementie toe aan het begrijpen van de menselijke reisweg. – succes of falen is niet enkel door interne factoren, maar ook door de interactie met de omgeving.

Determinisme – zoals in het boek *the tragedy of the commons of life boat ethics* (Garrett Hardin)- onoverbrugbare tegenstelling tussen individueel rationeel gedrag en collectief belang – meer ideologie dan observatie – ecofascisme – berust deze visie op een aantal valse premissen, zoals ontbreken van collectieve vooruitziendheid en een losgeslagen fertiliteit.

Klimaatwijziging

Mens is product van natuur en door het klimaat bepaalde natuurlijke cycli.

Klimaatwijzigingen zijn van alle tijden:

- Door bewegingen van de grote continentale en oceanische aardkorsten. (lange termijn)
- Door wijziging in de orbitale geometrie van de aarde. (lange termijn)
- Kleine periodieke wijzigingen in de baan van de aarde rond de zon (korte termijn)

Klimaatveranderingen hebben globale impact – vooral wanneer ze samengaan met maatschappelijke veranderingen. Ontbossing, plantage-economieën en grote migratiebewegingen hebben de ecologische en economische draagkracht van de landbouwsamenlevingen ondergraven.

Recenter zijn de antropogene, door de mens aangestuurde klimaatwijzigingen. CO₂-concentratie 400.000 jaar lang stabiel – tussen 1800-2000 ongekende stijging – door ontbossing en fossiele brandstof – dit zorgt voor globale opwarming van de aarde – stijging niet over de hele wereld gelijk verdeeld – gevolgen zijn veranderend weerpatroon, smelten van ijskappen en stijging van de zeespiegel. (IPCC – rapport – menselijke activiteit aantonen van stijging)

De verantwoordelijkheid voor de opwarming van de aarde is niet gelijk verdeeld.

Energie

Mens gaat de natuur meer beheersen, maar wordt er ook afhankelijker van. Volgens Goudsblom werden de menselijke gemeenschappen door het beheersen van het vuur productiever en weerbaarder, en kantelde zo de machtsbalans tussen de hominiden en hun grootste vijanden en werden zij de ecologisch dominante soort.

De voortdurende zoektocht naar en controle over steeds grotere energiestromen. Menselijke geschiedenis kent 2 energieregimes :

- Tot de 19de eeuw : zonne-energie
 - o Paleolithische jagers-verzamelaars : beschikbare energie is begrensd – overleven wordt afgestemd op wisselend aanbod.
 - o Landbouwsamenleving : verhouding tot zonne-energie en het proces van fotosynthese veranderde grondig – ook de verhouding met de natuurlijke omgeving veranderde – hiërarchische samenleving organiseren en verdelen de energieproductie en consumptie.
Zonne-energie wordt gebruikt door een gecontroleerde (intensieve) extractie van biomassa via de landbouw + ingenieuze en productieve akkerbouw – vele steden bevoorraden – druk op landbouw neemt toe
- Vanaf de 19de eeuw : de industriële samenleving:
landbouw op biologisch ritme van steeds hernieuwbare energie, gereguleerd door de zonnecycli – begrenzend voor expansiemogelijkheden – nieuwe samenleving zorgt voor aan ander biologisch regime of energiesysteem – basis fossiele brandstof – uitputting reserves.
Technologische revoluties – ontkentenen ongeziene krachten voor productie en transport (later huishoudens) – grotere concentraties van arbeidprocessen en bevolking mogelijk – uitputting + verstoring mondiaal systeem.
Tot 20ste eeuw is steenkool de belangrijkste alternatieve energiebron. Nu nog steeds is 85% van onze energie opgewekt door onhernieuwbare energiebronnen.

De mens is voor de energieproductie afhankelijk van menselijke en dierlijke spierkracht – dierlijke kracht in het landbouwbedrijf -> mechanische energievoorziening: water- en windmolens & doorbraak in 19de eeuw met stoommachines. Overgang gebeurt geleidelijk.

De grote verschuiving in energieproductie en consumptie verhullen heel verschillende evoluties op regionale schaal.

- China – Han-dynastie
- 1^e eeuwen islamwereld
- Middeleeuws Europa – overname van kennis China, India, Arabische wereld – verbeterde het gebruik van kinetische water- en windmolens. Vb. Holland 17de eeuw : machtig door maritieme technologie + intensief gebruik van molens.

De impact van een hogere energieconsumptie – duidelijk.

- Verband tussen groter energieaanbod en grotere productie, hogere bevolkingsgroei en meer urbanisatie en meer transport.
- Potentiële destructieve kracht groter.

Momenteel 10% van de wereld gebruikt de helft van alle beschikbare energie.

Mensen en samenlevingen maken keuzes volgens de behoefte en de mogelijkheden van gebruik en controle.

Kennis en technologie

De relatie tussen technologie en de omgeving – richting geven aan menselijke geschiedenis. Verschijnen van moderne mens zorgt ervoor dat biologische evolutie niet meer de belangrijkste motor is. Nieuwe kennis en technologieën – verleggen grenzen + impact (goed/slecht) op de wereld.

De accumulatie van technologische kennis – expansie. De domesticatie van vuur en verbetering hulpmiddelen – omgeving kunnen exploiteren. Overgang naar landbouw – versnelde adaptatie van nieuwe technologieën – toevoer van zoet water + ontwikkeling van metaalbewerking – ontginning en smelten van metalen zorgen voor littekens in de natuur, van de mijnbouw tot de ontbossing – groeiende vraag – houtschaarste nijpender – antwoord hierop is houtskool + ontwikkeling van de cokes.

Technologische kennis staat overal als een product van collectief of sociaal leren – omzetting van kennis in overdraagbare vormen – extern geheugensysteem. Taalsystemen maken een meer gestructureerd doorgeven van kennis mogelijk. De formalisering van systemen van opslag en transmissie versnelt de kennisaccumulatie.

Overleven is afhankelijk van het ontwikkelen, bewaren en doorgeven van kennis. Het proces van innovatie en diffusie van kennis – proces van collectief leren binnen sociale netwerken – verspreid en opvallend traag – geen technologisch epicentrum en het gebeurt met sprongen. Veel vernieuwing vanuit het Oosten, de islamwereld neemt het voortouw qua productie specerijen en Europa ontwikkelt nieuwe technieken. Deze producten liggen aan de basis van Euraziatische handelssysteem.

Tot de 18de eeuw groeien en bloeien op uiteenlopende plaatsen centra van wetenschappelijke en technologische vooruitgang. Premoderne wetenschappelijke tradities delen enkele kenmerken:

- Dominante filosofische en religieuze wereldvisies – nieuwe inzichten enkel bij gevaar voor conflict pas in de weg gestaan door heersende religie
- Verschil tussen wiskunde en natuurwetenschappen – echte vooruitgang wordt gezocht in logica en argumentatie.
- Elke beschaving tot enkele eeuwen terug wetenschappelijke kennis en filosofisch-religieuze legitimatie te verzoenen:
 - o Traditie en religie en openbaring – belangrijke wortels van kennis.
 - o Rede.
 - o Observatie en experiment

Ontstaan van verschillende wetenschappelijke tradities in de wereld voor 1500.

- o Griekse denken
- o Iraakse wiskundige Al-Khwarizmi – fundamentele moderne kennis van de algebra.

Boekproductie is zeer hoog.

Het Europese wetenschappelijk denken maakt tussen 200 en 1400 n.t. weinig vooruitgang. Tussen 1500 en 1800 een ware ommekeer. Islamitische innovaties nemen af – nieuwe wetenschappelijk klimaat in Europa – teruggrijpen naar ‘klassieke traditie’. 17de eeuw barsten in structuur van afscherming – competitieve Europese samenleving – vrij onderzoek – wetenschappelijke kennis verantwoord door rede en experiment en observatie.

De 18^e-eeuwse Engeland ontwikkelde hoogoventechnologie – nieuwe materialen en productietechnieken. Engelse I.R. zorgt door economische en politiek-imperialistische expansie in de 19de eeuw een globale dimensie krijgt.

1850 : treinen en stoomschepen, snelle modernisering militaire slagkracht en aanvoer van voedsel en nieuwe basisproducten.

Grenzen aan groei

Willen landbouwsamenlevingen overleven – rekening houden met ecologische grenzen – geleidelijk verleggen door technologische innovaties – bruusk overschrijden – extinctie van grote zoogdieren en ontbossing, effecten beperkt.

1500 : intensivering van contacten – versnelde processen van ecologische veranderingen. Europese ‘ecologisch imperialisme’ – desastreus gevolg voor de lokale bevolking. + ongeziene economische expansie – impact meten niet eenvoudig. (bnp is slechte indicator). Maar het nationale bnp-denken voedt het idee dat globale economische groei de enige uitweg is voor de armoede in de wereld - doorsijpeleffect is klein + economische groei met enorme milieukosten.

Het principe van ecologische duurzaamheid vereist dat de totale biofysische schaal van de wereldeconomie niet verder mag groeien. – Ecologische voetafdruk - de impact van bebouwing, ontginning, productie en consumptie de draagkracht van de aarde overtreft + verdeling over de wereld is niet eerlijk.

De huidige wereldeconomie is een economie van onbetaalde kosten – de ecologische schade wordt nooit berekend in de prijs – de overgang van oud naar nieuw heeft de ecologische draagkracht van aarde sterk opgevoerd – uitsterven van dieren – echte fase van massa-extinctie. De snelle opgebouwde ecologische schuld komt door overgebruik van het mondiale systeem. De opbrengsten van groei vloeien in onevenredige mate naar de rijke kernlanden, de schadelijke gevolgen van de groei wegen onevenredig op perifere gebieden.

Het besef dat de groei zoals we ze nu kennen, moet stoppen – door volledige kijk op oorzaken en gevolgen van economische groei. – kosten-batenanalyse – maken van fundamentele keuzes – ‘ecologische’ variant op kapitalisme –

meer controle en regulering. Stichtingsmythe – deelname aan consumptiemarkt zorgt voor grotere gelijkheid. (Seems legit...) Er moet een regionaal gecoördineerde en gecontroleerde productiesysteem – voor eerlijke verdeling van kosten en baten.

4. Een agrarische wereld: boeren, landbouw en voeding

1950 : Victoriameer wordt commerciële visserijplaats voor nijlbaars – korte termijn heel nuttig – lange termijn zijn nadelen veel groter. Exemplarisch voor de huidige mondiale voedselverhouding – uitvoer transformeert de lokale samenleving – verstoort het ecologische evenwicht met ontworteling, migratie, armoede en zelfs honger tot gevolg. Naast zuurstof en water is voedsel een onderdeel om te kunnen overleven voor de mens – zoektocht naar voedsel en experimenten om productie te verhogen – gebruik van land, de exploitatie van rijkdommen, de verdeling van de opbrengsten – wijze waarop mensen hun samenleving hebben opgebouwd. = Voedsel is identiteit en multiculturaliteit.

Je kan 8 'revoluties' of grote transitie waarnemen :

- Kennis van koken van voedsel.
- 'Ritualisering'
- Herdersrevolutie + domesticatie
- Akkerbouwrevolutie
- Sociale stratificatie
- Verspreiding van voedselgewassen
- Vermengen van voedselgewassen
- Industrialisering van de voedselketen

De mens wordt boer

De introductie van landbouw is niet altijd een succes, soms zelfs een catastrofe met gevolgen zoals sociale repressie, seksuele ongelijkheid, despotisme en dodelijke ziektes.

Landbouwsysteem is geen 'logische' stap.

- Jagers-verzamelaars :
Gevarieerd voedselpakket – calorieopbrengst per arbeidsuur is hoger – dreiging voedselschaarste is kleiner.
- Eerste landbouwsamenlevingen:
Afhankelijk – beperkt aanbod aan planten – kwetsbaarder voor schaarste – voor eenzelfde calorieopbrengst langer en harder werken – verdeling van landbouwwerk zorgt voor genderverschillen – verdeling van de opbrengsten zorgt voor grote sociale verschillen. = meer voedsel, hoge prijs!

Waarom schakelt men dan over?

- Een groeiende schaarste in het aanbod van wilde gewassen en dieren
- Klimaatsveranderingen
- Technologische kennis
- Een (langzame) bevolkingsgroei
- Het numeriek en fysieke overwicht van landbouwers- en herdersculturen.

Het ontstaan en de verspreiding van de landbouw

Grote voorsprong Afrikaans continent – kolonisatie van Amerika duurt maar 1.000 jaar & is meer divers – Eurazië grootste continent met lange menselijke traditie – Australië/Oceanië is te ver afgelegen en onherbergzaam.

Het ontstaan van landbouw is geen 'natuurlijk', onvermijdelijk onderdeel van een groot moderniseringsproces. – 'neolithische landbouwrevolutie' – met grote impact met meerdere regionale revoluties :

- Het Midden – Oosten, de 'vruchtbare sikkel'
- Het Verre Oosten – Gele rivier en Yangze (valleien)
- Midden-Amerika
- Andes in Zuid-Amerika
- Kleinere kerngebieden verspreidt over de wereld.

Op de meeste plaatsen is de landbouw van meet af aan 'gemengd' – akkerbouw en veeteelt. Het vee wordt gebruikt voor mest, draag- en trekkracht, wol, huiden en proteïnen. Het proces van domesticatie is er 1 van '*trial and error*'.

De nieuwe gewassen en vesoorten zien allemaal het levenslicht in de periode van 8.000-3.000 v.t. Hierna verspreiden ze zich over grote delen van de aarde.

Lange tijd leven de landbouwgemeenschappen samen met de rondtrekkende groepen van jagers-verzamelaars, vissers en herders – overgang gradueel – ‘melkdrinkers’ hebben fysische en technologische voorsprong – toch blijven in bepaalde delen herdersvolkeren dominant.

De ‘Colombian exchange’

Landbouwsamenleving groeien soms uit tot grote beschavingen – groeiende versnelling mondiale contacten – ‘Colombiaanse uitwisseling’ – belangrijke verschuiving in de mondiale geschiedenis.

Migratie van dieren- en plantensoorten heeft invloed op leven. Het eerste Europese exportproduct, het paard, verandert het bestaan van vele Amerikaanse stammen op de *Great Plains*. Nieuwe graansoorten worden daar verbouwd – ‘Graanschuur’ van Europa – , maar ondersteunen ook de maatschappelijke veranderingen in andere delen van de wereld.

Deze nieuwe contacten zorgen ook voor de uitwisseling van ziektes (zie vorig(e) hoofdstukken)

Sinds de 16de eeuw worden de handelsstromen mondialer. – ontstaan van goederenketens ‘commodity chains’ – netwerk van transacties over de hele aardbol. Geschiedenis van interactie en connectie kan verteld worden door middel van 8 glazen:

- Bier
- Wijn
- Sterke dranken
- Koffie
- Thee
- Cacao
- Coca
- Water

Expanderend wereldsysteem vanaf de 16de eeuw – (riet)suiker – duur luxeproduct – eigen suikerproductie – suikerplantages. Ervaring met zwarte slavenarbeid op de eilanden voor Afrika ligt aan de basis van het succesvolle plantagesysteem : zwarte arbeid, witte suiker. Suiker is het bindmiddel in 2 soorten 3hoekshandel die het trans-Atlantisch systeem van de 16de eeuw tot de 19de eeuw ondersteunen:

- Zwarte slaven uit Afrika naar Amerikaanse plantages –plantageproducten naar Europa – afgewerkte producten van Europa naar Afrika.
- Slaven van Afrika naar Caraïbische eilanden – melasse naar Nieuw Engeland – Rum naar Afrika

Plantages zijn arbeidsintensief – nieuwe globaliserend handels- en arbeidssysteem – spiegelen aan nieuwe wereldsystemen – combo van handel en nijverheid, kern-periferierelaties, geweld en repressie en hoge ongelijkheid.

De *Colombian exchange* heeft mondiale verhouding grondig gewijzigd en de moderne wereld van vandaag mee vormgegeven (you don’t say..)

Landbouw en voeding vandaag : the big escape of the big trap

Schaarste, ondervoeding en honger lijken structurele kenmerken te zijn van de agrarisch, pre-industriële samenleving.

19de eeuw uit ‘maltusiaanse’ val ontsnappen = *Big escape* – verhoogde productie, productiviteit en mondialisering voedselproductie en groei van agro-industrie. Toch zijn er enkele bedenkingen :

- Honger is geen catastrofale of fatale onvermijdelijkheid in landbouwsamenleving
- Het Europese succesverhaal steunt gedeeltelijk op een transformatie van de eigen landbouw na 1850
- Ondanks het economische succesverhaal kampt Europa in de 19de eeuw met een structurele overbevolking
- De onderwerping en integratie van grote gebieden in Afrika en Azië in Europees imperia – ineenstorting van plaatselijke samenlevingen

Europa’s *big escape* was mogelijk omdat het continent het kerngebied was van wereldsysteem – goedkoop en zonder veel belemmeringen voedsel invoeren – bevolkingsoverschot uitvoeren.

Andere gebieden doen Europa na : succes – toch struikelblok door bodem en klimaat. Hedendaags Zuiden heel andere positie dan Europa in de 19de eeuw, het kan niet op dezelfde wijze voedseltekorten invoeren en arbeidsoverschotten afvoeren.

Honger en ondervoeding blijven endemisch⁵ in de hedendaagse wereld – schaalvergroting, scheve handelsverhoudingen, nieuwe onzekerheden en ongelijke verspreiding van consumptiepatroon.

De grootste dreiging is de afname van voedselzekerheid – productie en verdeling door exportgericht bedrijven en ketens – familiale boerenlandbouw verdwijnt snel – dumping goedkoop voedsel op de markt door Europa en VS – prijzen worden wispelturiger en verliezen kleine boeren afzetmogelijkheden.

Wereldprijzen voor voedsel zijn gemiddeld 2,5x duurder dan 10 jaar geleden – ontwrichten voedselmarkt – groeiende vraag, misoogsten, speculatie en productie van biobrandstoffen – veroorzaken nieuwe voedselrellen. Liberalisering van wereldhandel versnelt dit proces.

Het einde van de boerensamenleving

Tot de 2de helft 19de eeuw is de productie en consumptie van voedsel verankerd. Geleidelijk aan komen er breuken (3)

- 1850 : koppeling van aanbod buiten Europa aan een groeiend Europese vraag.
- Midden 20ste eeuw : verwetenschappelijking van de productie en groeiende impact agro-industrie
- Begin 21ste eeuw : biotechniek en verdere monopolisering voedselproductie – stijgende output voor stijgende bevolking – nieuwe risico's – probleem van de 'bottom billion' onopgelost en voedselzekerheid onder druk door wispelturige markten en stijgende prijzen.

Tot nu toe zijn boerensamenlevingen de belangrijkste overlevingsnetwerken voor de wereldbevolking – 21ste eeuw keerpunt – eigenlijke landbouwbevolking loopt zelfs terug – op geen enkel continent is de landbouwbevolking nog in de meerderheid – mag niet worden onderschat, de gevolgen wegwerken is de grootste uitdaging – verstedelijking en vermenigvuldiging van megasteden + slums – spanningen tussen ecologie en landbouw – impact groeiende levensstandaard – regionale en mondiale inkomensverdeling.

Meer en meer wordt duidelijk dat het dagelijkse voedsel niet zomaar kan worden onderworpen aan de wetten van de mondiale vrije markt, maar bescherming moet kunnen genieten met het oog p een regionale voedselzekerheid.

⁵ Eigen gebied, inheems

5. Een politieke wereld: bestuur en heersers

8ste-11de eeuw groeit en bloeit in West-Afrika het rijk Ghana – handelscentrum en onderdeel van een groter commercieel systeem – trans-Saharahandel – groeiende rijkdom en macht – verval door oprukkende woestijn, groeiende problemen van voedselvoorziening, terugval van handel en *jihad*.

Kracht politieke organisatiemodel – centraal geleid met dynastiek geslacht. Verder afgelegen steden en volkeren – betalen tribuut maar grote zelfstandigheid. Gouverneurs – contacten met centrum – efficiënt.

Dit alles zorgt voor de legitimiteit en cohesie en kan gewaarborgd blijven door economisch succes – goed ontwikkeld landbouwsysteem en bloeiende handel – introductie kameel. Wanneer ze hierop controle verliezen, verdwijnt cohesie. Kennis van het verleden – politiek verhaal. Nationale geschiedschrijving 19de eeuw in natiestaat – analyse-eenheid en politieke verleden dominant – organisatie van de territoriale macht en van diverse systemen van politiek bestuur – maatschappelijke dynamiek – succes en het verdwijnen van politieke organisatiemodellen.

Minisystemen

Minisystemen organiseren een bevolking op kleinschalige basis. Typerend is dat culture-etnische, economische en politieke eenheid samenvallen. Er zijn diverse types minisystemen te onderscheiden:

- Clans of families (bands)
Tiental leden – geen vaste verblijfplaats, geen vaste arbeidsdeling, geen sociale hiërarchie – formele instituties onbekend, leiderschap informeel, eigendom gemeenschappelijk en ruil reciproque⁶ en wederkerigheid.
- Stammen (tribes)
Verbeteren van technieken van jacht en pluk en sedentarische – meerdere clans samen.
1 nederzetting – bestuur informeel, chef (of *big man*) – Controle (politiek) en ruil (economie) op basis van wederkerigheid.
- Chieftoms
Schaalvergroting – gecentraliseerde samenlevingsvorm, erfelijke chef (*koning*) – maken regels en wetten en monopoliseren de controle – centrale gezag en eigendomsrechten – sociaal opgedeeld : aparte sociale en economische groepen – betalen van tribuut.

Overgang gebeurt geleidelijk en kunnen uitgroeien tot complexe systemen of tot een kleptocratie⁷ - sterke controle, efficiënte afroeping van economische opbrengsten, legitimering van het gezag en afdwingen van geweldmonopolie – aanzet naar ‘modern’ bestuur – ‘protostaat’ – tot in de 20ste eeuw.

Rijken

Rijken groeien vanuit een centrum en onderwerpen gradueel steeds verder afgelegen gebieden. Rijk hebben een grote actieradius en controleren – centraal bestuur – eigen bureaucratie, met geformaliseerde wetgeving, met een dwingend retributiesysteem en staatsreligie – geen culturele-etnische eenheid. Val van een rijk – ineenstorting van de economie.

De overgang van kleinere naar grotere politieke beheersysteem is geen natuurlijke gang van zaken, er moet aan enkele voorwaarden worden voldaan of de omstandigheden moeten goed zitten:

- Een bevolkingsgroei
- Een meer efficiënte en gecontroleerde landbouw
- Conflictbeheersing en bescherming tegen externe dreiging
- De overgang van een reciproque, wederkerig ruilsysteem naar een redistributief, verdelend systeem
- Betere interne en externe communicatie – goederen en informatie sneller kunnen worden uitgewisseld

Rijken komen en gaan, dit kan door het ontbreken van 1 van de elementen. Waarom sommige rijken succesvoller ?

- 1. Oudste rijken in *Sumerië* – vanaf 4000-3000v.t. een conglomeratie van onafhankelijke steden – één ecosysteem – succes van de waterbeheersing – irrigatietechnieken – vruchtbare velden veranderen door teveel zout in dorre vlaktes – kleine dorpen i.p.v. een rijk. Sumer kon ook deze ecologische flessenhals niet

⁶ Onderling, terugwerkend, wederkerig, wederzijds

⁷ Staatsvorm waarbij de regering op grote schaal diefstal en fraude pleegt

afwenden. 2. Amerikaanse rijken van *Teotihuacan* – intensieve landbouw met terrasbouw, irrigatie en bevoeiing. 3. *Maya's* in noordelijk Centraal-Amerika – centraal bestuurd systeem van stadstaten
In geval 2&3 – toename druk op de natuurlijke rijkdommen – vruchtbaarheid verliezen – overbevolking, agrarische malaise – beide rijken ten onder. 4. hetzelfde traject voor de *Romeinen* – destabilisatie op hoogtepunt – sociale cohesie en ecologische hulpmiddelen.

- Ander traject zoals 1. *Egypte* – conservatieve methoden – trage bevolkingsgroei – maximale draagvermogen van het ecologische systeem nooit langdurig overschreden. 2. *China* – goede grond die niet uitgeput wordt en niet onderhevig is aan erosie.
De opkomst en het verval van deze dynastieën heeft de rijken van Egypte en China niet onderuitgehaald, dankzij een beheersing van de interne spanningen en ecologische druk.

Staten en het inter-statensysteem

Staten concentreren de politieke macht. *Locus*⁸ van de formele politieke macht in de wereld na 1500 een tijd waarin een nieuw mondiaal economisch systeem ontstaat, verschuift naar de territoriale staat...

De staat bouwt zijn controle uit in een afgebakend territorium – hierin monopolie afdwingen omtrent macht, controle en geweld – grote administratieve capaciteit & centralisatie van kennis (mensen en middelen mobiliseren) – voorzien publieke goederen : bescherming, fysieke en sociale infrastructuur.

Omgekeerde legitimeert een staat zich meer in abstracte vorm via de diensten en minder met een leider, koning of keizer. 17de-eeuwse Engeland – macht koning ingeperkt door parlement – afdwingbaar sociaal-juridisch systeem regelt verhoudingen. 18de-eeuwse revoluties – slavenopstand – ‘emancipatie’ van het individu wordt afgedwongen. revoluties – slavenopstand – ‘emancipatie’ van het individu wordt afgedwongen. 19-20^e eeuw meer bevolkingsgroepen volle burgerrechten.

Evolutie van de verschillen staatsvormen:

- 1600-tot einde van de 18de eeuw: territoriale staat
- 19de eeuw: natiestaat
- 20ste-eeuwse: sociale of welvaartstaat
- Einde van de 20ste eeuw: neoliberale staat

Nieuwe staatsmodel verspreidt zich in de 19de -20ste eeuw over de wereld – vb. Ottomaanse rijk – rijk verzwakt fel door groeiende interne sociale en etnische spanningen & na WO II verliest het gebied – Turks nationalisme. In andere delen van de wereld loopt het staatsvormingsproces heel wat moeizamer.

Waarom? Economische verandering en internationale competitie.

1500: Het is in het territoriaal versnipperde feodale Europa, dat de nieuwe, sterkere, maar ook competitieve staatkundige eenheden ontstaan.

- Succesvol in de nieuwe internationaliserende kapitalistische wereldeconomie – reguleren interne en externe arbeid- en productieverhoudingen
- Militaire beslag op de burgers groeit enorm

Dit economische en militaire succes van het nieuwe staatsmodel maakt het superieur aan de minder coherent georganiseerde rijken – tweesnijdend zwaard.

De territoriale actieradius van een moderne staat wordt pas beperkt door haar mogelijkheden van interne mobilisatie en controle – *interstatensysteem* – politiek-militaire machtsbalans en de fluctuaties binnen de economische wereldmarkt. Territorium en soevereiniteit garanderen een wederzijdse legitimering. Politiek eenheden – afhankelijke relatie tot elkaar – 15^e-16^e eeuw overkoepelende economische systeem – de op en neergang van staten kan niet (meer) worden verklaard door interne oorzaken alleen, maar eerder door spanningen op het internationaal-politieke en economische gebied – economie wordt losgekoppeld van politieke eenheid.

Dit internationale systeem sluit geen competitie en conflict uit, integendeel – machtsverhouding ongelijk – economisch welvarende delen (kern) & achtergestelde gebieden (periferie).

Na 1945 – VN – crisis van de jaren 1970 – neoliberale kritiek op staatsmacht – toch nationale staat veruit de belangrijkste politieke actor.

⁸ Middeleeuwse benaming voor stad of gehucht, later gewoon voor stad

Hegemonie⁹ en imperium

Staten groeien dus in een internationaal systeem – opeenvolgende hegemonische cycli (in de kern) en nieuwe vormen van imperiumbouw (buiten de kern) – formele en morele macht – in tussenfasen is er strijd binnen de kern van het mondiale systeem – doorbraak ‘wereldoorlog’.

Amerikaanse en Britse hegemonie : de verschillen :

- De organisatie van deze internationale politieke orde
- Economische wereldorde anders ingevuld

In de 2de helft van de 20ste eeuw :

- Ontstaan van supranationale politieke organisaties zoals de VN.
- Samenwerking versterkt tussen staten binnen systemen van regionale integratie zoals de EU

Onduidelijkheid over verdere invloed in de 21ste eeuw.

Imperialisme zorgt vanaf de 16de eeuw voor nieuw wereldsysteem: levering van arbeid en grondstoffen. Er zijn 2 cycli van koloniale expansie en contractie :

- Opkomst en neergang van koloniale imperia in Noord- en Zuid-Amerika
- Opkomst en neergang van koloniale imperia in Azië en Afrika

De invloed van de kern op landen en streken in de periferie wordt niet enkel vertaald in formele dominantie. Er is ook onrechtstreekse invloed – dominantie van maritieme handel – de ongelijkheid in politieke, militaire en economische machtverhouding – onevenwichtige ruilrelaties tussen zones met hoge lonen en zones met lage lonen doen de afhankelijkheid van de perifere gebieden stijgen – ‘war on terror’ is geen directe controle op lange termijn, wel een besch

erming/uitbreiding van de politieke en economische invloed.

⁹ Staatkundig overzicht

6. Een goddelijke wereld: cultuur, beschavingen en religies

600-1600n.t. islamwereld is de meest dynamische en expansieve wereldbeschaving. Dit komt door :

- Er zijn alomtegenwoordige netwerken van het geloof
- Intense netwerken van ruil en goederen, kennis en technologie verbinden de diverse regio's en politieke entiteiten
- In deze wereld groeit een sterke culturele vernieuwing, in literatuur, poëzie, wetenschap, geneeskunde en filosofie

Beschavingen of culturen geven zichzelf betekenis door het opbouwen en onderhouden van herinnering, van een eigen 'collectief geheugen'.

- Orale tradities – 'verhalenvertellers'
- Geschreven tekst – eerst kennis van elite – dan verspreiding via drukproces en massamedia
- Monumenten en architectuur

De culturele transmissie door specialisten. Het is pas sinds enkele eeuwen dat de intellectuele en culturele productie vrijer kan gebeuren – toenemende contacten. Hardhandig opdringen van Europees waardepatroon – 'kolonisering van het geheugen' – maar daar tegenover ontstaan nieuwe vormen van culturele expressie en interactie – beide maken gebruik van reclame en propaganda.

Culturele betekenisgeving staat centraal in de opbouw van culturen en beschavingen. Zo heeft het begrip beschaving meerdere betekenissen, maar er wordt verwezen naar verschillende elementen:

- Algemene menselijke gedragscode - Eenheid en is enkelvoudig en inclusief
- Context- en cultuurgebonden – verschil en meervoud en exclusief

Deze schizofrene houding vinden we ook terug in het verleden en in de studie van het verleden:

- Focus op vooruitgang
- Verschillen benadrukken

Kunnen uiteenlopende concepten geïntegreerd worden in 1 globaal verhaal?

Beschaving in het enkelvoud

De term civilisatie komt van het Latijnse *civis*, inwoner van een *civitas*, stad.

Door de historische kijk op het proces van beschaving draagt het concept een tweedeling in zich – dichotomie – barbaars vs. beschaafd – ontwikkeling neemt toe in de tijd.

Er is een tanende populariteit voor het concept beschaving :

- Modernisering : volkeren opnemen in beschavingsproces – volkeren tot een hogere trap van welstand en beschaving kunnen komen als ze zich aan de westerse ontwikkelingspatronen aanpassen.
- Connotatie met cultuur – deze werd gebroken door:
 - o Culturen kunnen bestaan zonder een beschaving te zijn
 - o Beschaving is niet gelijk aan een hogere cultuur

Beschaving als meervoudig concept verdringt in de 19de eeuw de algemene idee van een inclusieve civilisatie – beschaving als analyse-instrument. Beschavingen zijn historische samenlevingsvormen – niet 1 proces van beschaving, maar een opeenvolging.

Veelvuldig het beschavingsconcept om het historische verhaal meer vorm te geven. Beschavingen – maatschappelijke organisaties met groot actieradius (plaats en tijd), maar politiek en cultureel niet altijd gelijk – voorwaarden voor de ontwikkeling van een beschaving:

- Permanente agrarische surplus
- Economische specialisatie
- Sociale differentiatie
- Culturele en religieuze hiërarchie
- Politieke machtsconcentratie
- Ontwikkeling van
 - o Steden
 - o Bureaucratie
 - o Schrift

- Nieuwe technologieën voor landbouw, productie, wapens
 - Uitbouw van contacten en netwerken met andere groepen – langeafstandshandel
- ‘wereldbeschavingen’ :
- Het ontstaan van vroegere beschavingen, gegroeid uit de eerste landbouwculturen
 - De grote ‘klassieke’ beschavingen
 - ‘Postklassieke’ beschavingen
 - De wereld na 1500

Over de ‘grote’ beschavingen bestaat een grote eensgezindheid.

Recent afstand van het concept ‘beschavingen/civilisatie’ als ordenend principe. Zij spreken over rijkdommen/*impies*, samenlevingen/*societies*, werelden/*worlds* en focussen meer op grenzen, contacten, keerpunten en transitie.

Vragen die worden gesteld:

- Hoe komen we tot een goede, werkbare definitie van beschaving?
- Hoe passen we beschavingen in een verhaal dat de nadruk legt op interactie en inter-connectie?
- Wat doen we met het begrip ‘beschaving’ in de hedendaagse wereld?

Civilisations sont des continuités (Fernand Braudel)

Beschavingen zijn dus niet eeuwig, noch is dat het concept. Beschavingen als onderscheiden samenlevingsvormen worden ‘herkend’ dankzij :

- Fysieke en culturele expansie
- ‘groot’ zijn in ruimte, tijd en samenstelling
- Zichzelf definiëren als coherente samenlevingsvorm

De Franse historicus Braudel definieert beschavingen als 4 overlappende ruimtes of arena’s:

- Beschavingen zijn fysieke, ecologische ruimtes (‘espaces’)
- Beschavingen zijn culturele ruimtes
- Beschavingen zijn sociale ruimtes
- Beschavingen zijn economische ruimtes

De grenzen van deze ruimtes of arena’s zijn geenszins absoluut. Deze 4 ruimtes vormen 1 geheel. Er is interactie en functioneren niet los van elkaar – beschavingen hebben dus een verleden – en ze definiëren zichzelf als overlevende samenlevingspatroon – eigen zingeving en in dichotomie met de ‘buitenwereld’.

Beschavingen overleven dus cycli in de sociale, politieke en economische patronen – beschavingen zijn ook eindig wanneer :

- Het cultureel draagvlak wordt ondermijnd
- Fysieke omgeving wijzigt
- Conflicten met andere volkeren uitbreken

Beschavingen in conflict

Samuel Huntington – gaat uit van 3 premissen :

- De wereld na 1989 is niet unipolair zoals vaak wordt veronderstelt, maar multipolair.
- De verschillen tussen de beschavingen zijn in de eerste plaats cultureel bepaald, en vooral religieus
- De dominantie van de westerse beschaving is tanende.

Hypothese dat de 21ste eeuw toenemende mondiale spanningen zal kennen – Westen en islam.

Hij onttrekt het begrip ‘beschaving’ aan de idee van modernisering en ontwikkeling – focus op eenheid en exclusiviteit.

Amartya Sen – tegen het idee dat de wereld afstevent op een oorlog, een clash tussen beschavingen – categoriseren van mensen op basis van 1 of enkel exclusieve kenmerken is gevaarlijk – Sen wil dat we afstemmen van een denken dat mensen categoriseert in termen van geërfde tradities, inzonderheid van geërfde cultuur en religie. Hij wil af van de idee dat identiteit een lot is, af van de *illusion of destiny*.

Een westerse beschaving ?

'Westen' is afgeleid van het Indo-Germaanse woord 'wespero', avond.

In tegenstelling tussen West en Oost leeft Allang in de Europese geschiedenis – christelijke kerk – aan de idee van westerse en oosterse productiewijze of levenswijze en politieke opdeling.

Twee visies op het historisch concept 'Westen':

- De voorgeschiedenis terug tot de eerste beschavingen in Mesopotamië en Nijldelta – lineaire visie op het verloop door 1000 jaren heen.
- Andere stellen deze visie ter discussie

Wanneer kunnen we spreken van een systeem, een beschaving, die voldoende continu en coherent is? – gelijke beginselen wat sociale, economische en culturele organisatie betreft – 3 opties:

- Westerse beschaving terug tot de vroege landbouwculturen in de 'vruchtbare sikkel' – populaire visie – maar we kunnen niet spreken van 1 continu beschavingsproces.
- Wortels in de Griekse en Romeinse wereld – geloofwaardigheid maar problemen :
 - o Griekse en Romeinse wereld meer gericht op de oostelijke dan op de westelijke
 - o Grote invloed op de Europese samenleving, maar ook ver daarbuiten
 - o Belangrijke breuk tussen de Griekse en Romeinse wereld enerzijds en de westerse wereld anderzijds
 - o Grote verschillen tussen het oude Griekenland en Rome enerzijds en het Europa na 1500
- Westerse beschaving tot de hoge en late middeleeuwen in Europa

3 velden tonen eigen patroon, wereld na 1500 duidelijk zal vormgeven: politiek: nationale staten, economie: kapitalisme, cultuur: christendom + westerse filosofie.

Wereldreligies

Religies zijn sociale systemen waarin de leden op een georganiseerde manier hun geloof belijden in een of meerdere bovennatuurlijke agenten, dan zijn religies in de menselijke geschiedenis echter heel recente verschijnselen. - Taal is nodig om kennis te accumuleren en door te geven, en om een virtuele wereld van verbeelding mogelijk te maken.

Grote religies hoogstens enkele duizend jaren oud – mens is de enige diersoort met een religie. (you don't say..)

Religies ontstaan wanneer mensen nieuwe vormen van samenleven, cultuur en communicatie ontwikkelen – 3 functies van religie:

- Troost in het lijden en verlichting van angsten
- Verklaring van wat onverklaard is
- Bevordering van groepssamenwerking

Belangrijke stap – transformatie van informele en lokale volksreligies in grotere, georganiseerde godsdiensten!

- *Volksreligies* zijn kleinschalige polytheïstische systemen
- *Staatsreligie* zijn nieuwe maatschappelijke ordening van gezag- en geweldmonopolie en maatschappelijke hiërarchie
- *Wereldreligies* kunnen uitgroeien wanneer religies succesvolle beschavingen onderbouwen. 1 millennium voor onze tijdsrekening – 4 onafhankelijke wereldreligies. 3 grote monotheïstische godsdiensten – jodendom, christendom, islam – Deze nieuwe tradities breken met het kleinschalige polytheïsme en maken allemaal via een eengemaakte doctrine universele aanpak.

3 belangrijke elementen gemeenschappelijk:

- o 1 centrale bron van ordening
- o Overkoepelende religieuze en morele gedragscodes
- o Geloofspatroon open voor buitenstaanders

'Axiale periode' – scharnierperiode – connecties en interacties in de Euraziatische ruimte sterk groeien.

Er ontstaan nieuwe wereldreligies – in expanderende rijken of beschavingen – dynamiek tussen religieuze en politieke/militaire expansie.

De wortels van de grote missionaire godsdiensten en de religies liggen in eenzelfde, dissidente¹⁰ traditie. Wereldreligies verspreiden zich vanuit hun ontstaansgebied via oorlog en verovering, via handelsroutes, via bekering en via de adaptatie door elites. De 3 grote missionaire religies promoten in de volgende eeuwen een belangrijk deel van de interculturele contacten – na de 16de eeuw is er een nieuwe dynamiek – tot de 19de eeuw wordt de wereld gedomineerd door rijken en staten met een duidelijk religieus profiel en waar politieke en religieuze leiders elkaars autoriteit versterken – vandaag zijn de wereldreligies grotendeels ontkoppeld van politieke regimes – via nieuwe vormen van bekering en diaspora hebben ze een verdere verspreiding + ontstaan van nieuwe bewegingen.

¹⁰ Andersdenkende

7. Een gescheiden wereld: The West en The Rest

Chinese vloot – zee-expedities – militaire en diplomatieke overweging – tribuutrelatie – uitbreiding en versterking van haar positie in een groot aantal nieuwe vazalstaten. Bruuske afbreken – raadselachtig. Op hetzelfde moment dat China opnieuw in zichzelf keert, start Europa met zijn ontdekking van de wereld. Niet China, maar Europa beheerst een eeuw later een groot deel van de internationale golven. Europa wordt, in tegenstelling tot het oude China, nooit meer een eengemaakte politiek geheel met 1 centraal gezag – promoot de groei van diverse, concurrerende groeicentra.

The Rise of the West en The Great Divergence

De periode waarin Zheng He en Christoffel Columbus hun expedities ondernemen is ene keerpunt in de wereldgeschiedenis. Elke beschaving heeft een goede kennis van eigen wereld + impressionistisch beeld – na 1500 veranderd het uitzicht en inzicht. Hoewel er uitgestrekte gebieden van de wereld niet verbonden zijn met centra's, toch grootste deel van de bevolking bevindt zich binnen de grenzen van de grote beschavingen.

Na 1500 neemt de wereldgeschiedenis ene belangrijke wending – wereld wordt groter en globaler – meer contacten op wereldschaal. Vanaf 1800 groeiende regionale verschillen in economische groei en welvaart. Zorgt voor *Rise of the West* en voor de grote kloof of *Great Divergence* – in de 19de eeuw uit 3 aparte vragen :

- Hoe kan deel van de wereld ontsnapt aan de grenzen van economische groei, inherent aan agrarische samenleving?
- Waarom stoot deze groeiversnelling niet op zijn eigen grenzen?
- Waarom slagen zoveel andere landen en regio's er niet in het groeimodel over te nemen?

Er is eensgezind dat 1500 een nieuwe fase met zich mee droeg, maar er bestaan 10.000.000 vragen omtrent de aard, de oorzaken en de gevolgen van deze veranderingen. (zonder enige overdrijving ...) Alle permissen en opvattingen over Europese/westerse geschiedenis en over wereldgeschiedenis hier in confrontatie gaan.

Het meten van de kloof

Het verschil tussen rijk en arm in de wereld is nooit zo groot geweest als vandaag. Om de economische en welvaartsverhoudingen op lange termijn te meten, beschikken we over weinig betrouwbare gegevens.

De groeiversnelling in de Europese en Noord-Amerikaanse economieën is in belangrijke mate een gevolg van de in Engeland opgestarte I.R. – clusters van verklaring terug in de zoektocht naar al dan niet vermeende verschillen tussen West en Oost.

Los van de discussie over de 'prime mover' groeit het inzicht dat de opkomst van het Westen een 'contigent'¹¹ proces is, een proces dat niet onvermijdelijk is en ook niet zou kunnen plaatsvinden – uniek cumulatief proces – I.R. is onmiskenbaar een regionaal proces, met globale wortels.

3 soorten verklaringen :

- Eurocentristisch karakter
- Eeuwenoud overwicht Azië en ziet tot de 19de eeuw tussen westerse en oosterse samenlevingen vooral gelijkenissen
- Afstand van zowel eurocentristische als de soms asiacentrisch benoemde verklaringen

Een wereld met grote verschillen : The Rise of The West als een intern proces

De positie van Europa in het mondiale systeem vernadert dramatisch tussen de 15de en 19de eeuw. – nieuwe interne dynamiek – dynamische westerse samenleving tegenover een statisch oosterse samenleving.

Verklaringsmodel Max Weber :

- Het Westen rijkt sinds ME en het meest dynamisch – I.R. maakt de kloof groter
- Een kapitalistische markeconomie, staatsvorming en rationele cultuur – westerse creaties
- Cultuur maakt het verschil
- Westen bouwt als eerste moderne, rationele instituties uit
- Westen maakt markeconomie – 'onzichtbare hand'

David Landes verklaringen:

¹¹ Voorwaardelijk, niet noodzakelijk

- Een nieuwe cultuur
- Nieuwe instellingen
- Een nieuwe markteconomie

De verschillen met de rest van de wereld zijn al duidelijk vanaf de late Middeleeuwen.

Tot voor kort domineerde in het vraagstuk over 'The Rise of The West' de traditionele visie, waarbij de doorbraak van Europa gezien wordt als een gevolg van een interne emancipatie, van een gestage en systematische rationalisering van denken, handelen en instituties. Dit leidde tot de meest rationele vorm van:

- Economisch handelen
- Politiek handelen
- Intellectueel handelen

Veel auteurs stellen de Eurocentristische visie in vraag. (pg. 135 voor alle vragen)

Een wereld met grote gelijkenissen : The Great Divergence als een samenloop

Nieuwe en comparatieve datasets ondergraven het beeld van de graduele voorsprong van Europa in de eeuwen voor 1800. Recente vergelijkingen creëert het continent Azie in de 18de eeuw met 66% van de wereldbevolking minstens 60% van de rijkdom in de wereld. Na 1800 is er een terugval. Uitgangspunt is dat er voor 1800 tussen de maatschappelijke modellen meer gelijkenissen dan verschillen zijn.

Wederkerige vergelijkend perspectief – Europese uniciteit ter discussie stellen. Pomeranz zegt: 15-16^e eeuw – China sterkste economie – pas in 19de eeuw dat Europa een voorsprong neemt. Hij bestrijdt wat volgens hem valse verklaringen zijn:

- De verschillende voorgeschiedenis
- Een meer dynamische maatschappij
- Technische voorsprong
- Een meer performante markt
- De aanwezigheid van kapitaal

We maken de denkfout dat de Europese weg 'normaal' is. Europa kiest een andere weg omdat het geconfronteerd wordt met dubbele schaarste:

- Een schaarste in energie
- Een schaarste in grondstoffen

Het commerciële kapitalisme en industriële revolutie zijn een noodzaak – Europese continent beland in een ecologische 'bottleneck' – beantwoorden met een heel groot voordeel – efficiënter technologische kennis en een netwerk van kolonies.

Bin Wong – vergelijken politieke en economische ontwikkelingen in Europa en China.

- Omstreeks 1800 op economisch vlak meer gelijkenissen dan verschillen – I.R. –materiële noodzak, niet door culturele of intellectuele voorsprong.
- Maar op politiek vlak wel veel verschillen
 - o Europa bestaat uit realiserende staten - Europese competitieve model – snelle, flexibele aanpassing
 - o China is eengemaakt, in hoofdzaak agrarisch rijk met elites die sociale orde in stand houden – efficiënter in het sociaal beschermen van de onderdanen.

De verschillen zijn een gevolg van langetermijnontwikkelingen op het economische en politieke gebied in diverse regio's van de wereld – samenloop van omstandigheden.

Groeiende verschillen door een groeiende inter-connectie : handel, technologie en staat

Veranderende mondiale positie van Europa – De groeiende contacten tussen ongelijke partners – op diverse vlakken wijzigen contacten :

- Incorporeert het eigen kapitalistisch handelssysteem gradueel de andere delen van de wereld
- Creëert Europa de voedingsbodem van de industriële versnelling in de 19de eeuw, door accumulatie, import en aanpassingen van kennis.
- Deze kennis en technologie toepassen in de ontwikkeling van sterke staatssystemen en ongeziene militaire slagkracht

De groei van een ongelijk mondiaal handelssysteem

Opvallende gelijkenissen worden gezien doordat agrarische markteconomieën overal ter wereld de kans hebben om uit te groeien tot kapitalistische groeipolen. Kapitalisme is geen emanatie¹² van vrije markt, maar een explosief economisch model dat groeit in een competitief politiek systeem. Euraziatische continenten zijn niet gebouwd op een dergelijke alliantie tussen kapitalistische en politieke elites. De kerngebieden koloniseren 'nieuwe werelden' en accumuleren de winsten uit deze perifere gebieden. Die stimuleren nieuwe economische activiteiten in productie en consumptie – grote winsten naar metropolen en machtsverhoudingen in dit expanderend handelssysteem verschuiven naar nieuwe handel elites en nationale staten. Het Europese overzeese imperialisme is uniek, geen enkel ander rijk incorporeert op dergelijke wijze afgelegen gebieden in een kern-periferie-verhouding.

Dit verklaringmodel interpreteert het kapitalisme als een historisch wereldsysteem, ontstaan in een specifieke Europese conjunctuur vanaf de late middeleeuwen, waarbij een unieke coalitie groeit tussen handelskapitalisten en nationale staten.

Anderen minimaliseren de Europese inbreng als toevalstreffer, zoals :

Andre Gunder Frank – Europese/westerse dominantie in 19-20^e eeuw maar een interludium¹³ is in een lange 'Asian age' – Wereld is policentrisch met China aan kop van 1400-1800 – Amerika vangt het tekort op door een toenemend uitvoer van goederen (grondstoffen), Afrika door een groeiend export van arbeid (slaven). Europa heeft zelfs niets meer te bieden.

Hobson – Alle vernieuwingen zouden al eerder zijn toegepast in andere beschavingen – Europa een creatie door de druk van buitenaf – en blijft tot 19de eeuw in de marge van globaal systeem – opkomst gaat samen met agressieve koloniale en imperialistische politiek en met een racistisch discours waarin de wereld ongelijk wordt verdeeld.

Economische groei door :

- Succes van despotische staten
- Interventionistische staten
- Massieve staatsuitgaven
- Overheidsregulering
- handelsdespotisme

De groei van een dominant Europees kennissysteem

Vanaf 1500-1800 – nieuwe vormen van vrij onderzoek – ruimte aan nieuw kennissystemen en technologische doorbraken – basis van de Europese 'wetenschappelijke revolutie'.

Macro-inventies vergroten de wetenschappelijke kennis – 'research and development' – onophoudelijke keten van micro-inventies. Vooruitgang is ook een collectiever erfenis – sociaal leren heeft eersterangsrol.

De groei van een triomferend Europees statensysteem

De groei van compactere staatsstructuren in Europa is een proces van vele eeuwen – de groei van een staatsapparaat creëert :

- Een gerationaliseerde bureaucratie
- Een modern belastingsysteem
- Een efficiënter systeem van kennis en informatievergaring
- Nieuw militair apparaat
- Toenemende greep van de burgerij op de politiek

De eerste moderne fiscale-militaire staat is de Britse – sterk 'infrastructurele' macht uitbouwen.

China is bezig met nationale veiligheid en bewaren van sociale harmonie, terwijl het wel de mogelijkheden had om een territoriaal rijk te worden.

Staatsmacht is een bepaalde factor in groei van de door Europa gedomineerde wereldeconomie en hieraan gelieerde inter-statensysteem.

¹² Uitvloeiing, openbaarmaking, afkondiging

¹³ Intermezzo, tussenspel

Een nieuwe globale positie van Europa en de transformatie van de Europese samenleving

De veranderingsprocessen die de verhouding van Europa hebben mee bepaald :

- De nieuwe plaats van Europa in de wereld vanaf de ME
- De maatschappelijke transformaties in Europa in de 16-17-18^e eeuw door de combinatie van interne spanningen en externe verschuivingen
- De I.R. in de 19de eeuw.

Een nieuwe globale positie voor Europa

11^e-12^e eeuw – kruistochten – nieuwe commerciële netwerken - Ambitie en winstbejag – hernieuwde nieuwsgierigheid + ontzag voor andere culturen.

Europese 'heropstanding' staat al lang centraal in de creatie van een eigen Europese/westerse identiteit. Start van de Europese expansie verwijst naar:

- Commerciële drijfveren
- Militair-religieuze motieven
- Technologische vernieuwingen

Dat Europa buiten zijn grenzen kan breken kan door 2 behoeftes :

- Europa heeft als handelsgebied bitter weinig te bieden – luxegoederen :
 - o Roof
 - o Eigen productie van consumptiewaren op te starten
- Zelfgecontroleerde handelsnetwerken

De transformatie van de Europese samenleving

Europa breekt vanuit een ondergeschikte positie buiten haar grenzen, dit door 3 processen :

- De groei van het handelskapitalisme
- De groei van de nationale staat en het inter-statensysteem
- Wijzigen sociale verhouding met het ontstaan van nieuwe sociale groepen en het ontstaan van nieuwe familiale verhoudingen en demografisch patronen.

De patronen niet los te koppelen van de veranderende rol van Europa in de nieuwe wereldeconomie:

- Europa centrum van een door haar geïntegreerde wereldeconomie – inter-statensysteem
- Machtscontainers
- Nieuwe wereldeconomie beheerst door een nieuwe internationale kapitalistische klasse

Deze kenmerken nog steeds te zien in ons geglobaliseerde wereldsysteem.

Een Europese of mondiale Industriële Revolutie

Opkomst van het Westen – revolutiemetafoor.

Concept van de industriële revolutie meer en meer relativeren en zelf ter discussie stellen. Op 3 gebieden staat het concept momenteel onder druk:

- De 'revolutie' in een langetermijnperspectief
- Verlaten van het klassieke verklaringsmodel van de I.R. dat alleen rekening houdt met veranderingen binnen Europa
- I.R. veel meer dan een technologische omwenteling – in arbeidsproces, economisch en maatschappelijk

I.R. werd vaak alleen door Westerse bril bekeken met het beste geval daarna een comparatieve analyse, deze schiet tekort, het moet uit meerdere schalen bestaan :

- De regionale schaal
- De nationale schaal
- De Europese schaal
- De mondiale schaal

Als we hem bekijken uit mondiaal perspectief, oog hebben voor 3 extra elementen:

- Handelskapitalisme in Europa, vanaf 16de eeuw een commerciële machtspositie kan uitbouwen ten zuiden en ten westen van Europa
- De groei van een interne markteconomie in een aantal Europese landen
- De populariteit van nieuwe waarden in Europa

Geografisch gezien is de I.R. een Europees fenomeen, het blijft geen 'westers verschijnsel'.

Andere vragen, andere antwoorden

Hegel : 'begin geschiedenis in oosten (Azië) en eindigt in westen (Europa)' - teleologische visie domineert Europese visie in de 19de eeuw en in eurocentristische verklaringen voor *rise of the West*. *The Great Divergence* ondergraaft oude premissen :

- Westen al lang voor de 19de eeuw een voorsprong zou hebben gehad
- Westen een intrinsiek meer dynamische samenleving
- Westen op eigen kracht de voortrekker in de nieuwe wereldeconomie heeft opgenomen
- Westen meer modernere, meer marktgerichte economie
- Cultuur en de instituties in het Westen uniek zijn

Een niet-eenzijdige verklaring – gecombineerd comparatief en globaal perspectief:

- Niet-Europese samenlevingen en economieën moeten in de analyse worden betrokken
- Op een vergelijkende wijze moeten diverse aspecten van de samenleving worden bestudeerd
- Ingebed in een systeemtheorie moeten diverse subsystemen naast elkaar, maar ook als onderdelen van groter systeem bekeken worden.

Verklaringen voor bepaalde ontwikkelingen moeten oog hebben voor:

- Vergelijking
- Bredere patronen van interactie, ontlening en interdependentie¹⁴
- Lange termijn

Extreme positie wordt ingenomen door de 'nieuwe oriëntalist' zoals A.G.Frank – ze zien deze Europese dominantie als een tussenfase, gevolgd door een nieuwe Aziatische suprematie vanaf de 21ste eeuw.

Wat met Afrika?

Afrika zit letterlijk in de marge van het nieuwe wereldsysteem – marginalisering – samengaan met geringe interesse voor het continent uit mondiaal perspectief.

De kolonisatie heeft eveneens de geschiedenis van Afrika gekoloniseerd :

- Proces van interne kolonisatie – opbouw van meer complexe culturen en staatsystemen
- Processen van regionale integratie
- Het proces van mondiale integratie
- Het proces van periferisering

¹⁴ Onderlinge afhankelijkheid of samenhang

8. Een globale wereld : globalisering of globaliseringen

Mongoolse Rijk – *Pax Mongolica* – maritieme zijderoute – in zijn meest essentiële vorm staat globalisering voor de expansie van handel en interactie. Hedendaagse wereldgeschiedenis, of *global history*, wordt soms vertaald als de geschiedenis van globalisering. In de jaren '90 werd globalisering een *buzzword*, een koepelbegrip om de maatschappelijke transitie in het laatste kwart van de 20ste eeuw te benoemen.

Op zoek naar een definitie

Globalisering :

- 'Kleiner' worden van de wereld
- Compressie van tijd en plaats
- Systematisch reduceren van grenzen – vooral economisch
- Voor het eerst gebruikt in *The Economist* in 1959 – doorbraak na de val van de Berlijnse Muur & commerciële internet – gebeurtenissen daarna creëren nieuwe wereld :
 - o Economische grenzen weg
 - o 'stromen' van kennis, ideeën, informatie etc. worden breder en intenser.
- Verkleinen wereld is paradoxaal – groeiproces met intermenselijke verbindingen op grotere schaal.
- Peter Dicken – de integratie van een horizontale en verticale schaalvergroting
- Groeiende impact van deze contacten op het sociale en individuele leven.
- “Interactionele schaalvergroting en toegenomen impact van deze interactie op het sociale en individuele leven.”
- David Held – globalisering in 4 dimensies :
 - o Extensity
 - o Intensity
 - o Velocity
 - o Impact
- Toenemende globalisering – een vergroting, een verdichting, een versnelling en een grotere impact van de connecties en netwerken, tot op het globale niveau.
 - o Thick globalization : 4 scores hoog
 - o Thin globalization : ruimtelijke groei van netwerken niet gepaard gaat met een grotere intensiteit, snelheid en impact.

Globalisering als strijdtoneel

3 opinies op het vlak van de hedendaagse globalisering

- *Hyperglobalisten*
Unieke karakter van de huidige tijd benadrukken – Het idee dat de staten een ondergeschikte rol moeten spelen in de nieuwe globaliserende wereld – mondiale economie belangrijkste
 - o Optimisten : staten zijn historisch relict, zijn onaangepast aan nieuwe, globaliserende condities
 - o Pessimisten : einde van de welvaartsstaat en sociale democratie.
- *Sceptici*
Geloven niet in het vermeende revolutionaire karakter van de hedendaagse globalisering:
 - o Niet nieuw
 - o Niet te interpreteren als globalisering, maar regionalisering
 - o Niet geloven in het verdwijnen van de staat regulerend en organiserend instituut
- *Transformisten*
Kiezen voor de tussenpositie – Nieuwe economische, politieke en sociale omstandigheden, met een onduidelijkheid omtrent de macht van de staten.
Zien globalisering als een historisch proces – ongelijke impact van globalisering op delen van de wereld benadering

Die verschillende posities ten opzichte van de uniciteit in impact van het globaliseringsproces zijn niet louter academisch, maar ook politiek relevant.

Thomas Friedman – hoe individuen en staten geen andere keuze hebben dan zich aan te passen aan de nieuwe globale conditie – onomkeerbaar proces ter discussie.

De oorzaak voor dit verlies aan politieke autonomie – actieve neoliberale recepten die gelegitimeerd worden door het idee van een onomkeerbare globalisering.

De ideologische strijd over de invulling en appreciatie van globalisering toont meteen aan hoe voorzichtig wetenschappers moeten omspringen met het concept.

Volgende vragen moeten worden beantwoord:

- Wanneer ?
- Verloop ?
- Plaats ?

Op zoek naar de historische wortels van de globalisering

Zoektocht naar de wortels en logica achter dit proces per definitie een historische studie.

- Globalisering is 5000 jaar oud :
'zelfversterkende' proces van toenemende contacten tussen bevolkingsgroepen – als een verdichting van het 'menselijke web'.
- Globalisering is 500 jaar oud :
Ontstaan van het historisch kapitalisme. De globale economie ontstaan met de Europese 'ontdekkingen' en een globale markt voor zilver.
Dit nieuw, modern wereldsysteem is een expansief maatschappelijk stelsel, gegroeid uit een unieke combinatie van handelskapitalisme met een inter-statensysteem met koloniale expansie. De economische expansie gaat samen met een heel eigen logica van territoriale expansie, die vorm krijgt binnen een dubbel strijdperk:
 - o Een kern in de kern van het systeem
 - o Een strijd in de periferieWordt gelegitimeerd door een nieuw, universalistisch discours, waarbij waarden als beschaving en modernisering als universeel worden doorgegeven.
- Globalisering is 150 jaar oud :
In de 19de eeuw – succesvolle I.R. in Europa – Europese ontwikkelingsmodel de mondiale standaard.
Nieuwe tegenstellingen – ontwikkelingsmodel van het vooruitgangsoptimisme – De economische en ook territoriale groei van 19de-eeuws Europa wordt aangedreven door de sterke Britse hegemonie – het economisch zwaartepunt verschuift langzaam over de Atlantische Oceaan.
De snelle veranderingsprocessen vanaf 1870 – 'eerste' grote globaliseringsgolf – 4 belangrijke componenten
 - o Imperialistische expansiegolf
 - o Een buitenlandse investeringsgolf door het stilvallen van de economische motor
 - o Multinationale bedrijven
 - o Implementatie van technische innovaties op het gebied van transportWO I legt deze mondiale expansie bruusk stil.
- Globalisering is 30 jaar oud :
Natieoverkoepelend systeem – onderscheid gemaakt tussen processen van :
 - o Internationalisering
 - o Multinationalisering
 - o GlobaliseringNieuwe fase – stijging wereldhandel.
Doorbraak van deze globalisering – een nieuwe crisis in het historisch kapitalisme

Dit gaat samen met een neoliberale politieke revolutie in de westerse wereld, waarin deregulering het nieuwe adagium¹⁵ wordt.

- Economische deregulering
- Financiële deregulering
- Politieke deregulering

Situeert zich binnen een herstructurering van het mondiale kapitalistisch systeem en wordt gedragen door een aantal heel actieve actoren :

- De multinationale bedrijven en netwerken, waarin productie, verkopen mondiale gegevens zijn geworden.
- Nationale staten – ‘ontvetting’.
- Een nieuwe technologische, digitale revolutie vergroot de snelheid van uitwisseling van informatie, kapitaal en goederen.
- Kapitaalbezitters sturen geld de wereld rond – nieuwe opbrengsten

Hebben geleid tot een aantal financiële ‘bubbles’ en economische crisissen.

Hedendaagse globalisering als werkelijkheid en als vertoog

Vragen die vanuit een historisch perspectief kunnen worden gesteld :

- Zijn nationale staten gedoemd om te verdwijnen en nemen internationale en mondiale instellingen de politieke macht over?
- Is er een trend van culturele homogenisering?
- Doet globalisering de grenzen vervagen?
- Brengt globalisering meer amerikanisering ?
- Tegenstelling tussen convergentie of divergentie?

Telkens is de vraag op welke wijze nieuwe evenwichten kunnen worden gevonden :

- Een nieuw evenwicht tussen diverse politieke blokken
- Een nieuw evenwicht tussen politiek en economie
- Een nieuw evenwicht tussen politiek, economie en de aspiraties¹⁶ van sociale groepen
- Een nieuw evenwicht tussen het rijke Westen en het armere niet-Westen

Samengevat :

- Globalisering is geen neutraal begrip, maar verwijst naar de expansie van een specifiek economisch en samenlevingsmodel
- Globalisering is een historisch verhaal
- Globalisering staat dus voor een opeenvolging van versnellingsfasen in de groei van het kapitalistisch wereldsysteem.
- Paradox : processen van schaalverkleining en versnippering en verwijding

¹⁵ Spreuk, zegswijze, motto

¹⁶ De ambitie, Het bezit van iemand die hogerop wilt

9. Een gepolariseerde wereld : ontwikkeling, armoede en ongelijkheid

Millenniumdoelen – tonen aan dat er wereldwijd een consensus is over de prioriteit die aan armoedebestrijding moet worden gegeven – veel kritiek – minimaal, selectief en te sterk gericht op aantallen.

Armoede op internationale agenda

Armoede staat hoog op internationale agenda.

Jeffrey Sachs – centrale these dat de armen in ontwikkelingslanden in een armoedefuik, in een vicieuze cirkel zitten. Ze hebben te maken met :

- Slechte economie
- Gezondheidsproblemen
- Een slechte infrastructuur
- Slecht onderwijs
- Moeilijk klimaat

Hij heeft kritiek op verschillende organisaties en zegt dat armoede kan bestreden worden door mensen van de onderste trede omhoog te helpen, dan doet de economie de rest.

Belangrijkste kritiek is dat armoede vergeleken wordt met ontbreken van ontwikkeling. Men is arm omdat de mogelijkheden ontnomen worden. Armoede is niet beginstadium waaruit we moeten vertrekken, maar is het eindstadium wanneer de ontwikkeling fout loopt.

Armoede is niet los te koppelen van ongelijkheid – sociale polarisering.

Het meten van armoede

Focus bestrijden van (extreme) armoede – niet langer nationaal, maar individueel. 1980 : streven naar geïntegreerde wereldmarkt + lokale armoedebestrijding – economie bevorderen door open eco-klimaat. Van soevereiniteit van de staat naar soevereiniteit van de markt en het individu – brengt grootte verantwoordelijkheid.

Sociale beleid – mensen helpen deel te nemen aan de markt – markt niet de oorzaak van armoede, maar de barrières die de toegang beletten.

Armoede berekenen via absoluut inkomenscriterium – meer ‘geïntegreerde’ definitie van armoede is met inbegrip van sociale uitsluiting, discriminatie en analfabetisme. – HDI

Het concept is niet nieuw, maar wel de manier waarop we ze zien en benaderen. Georg Simmel – armoedebestrijding is een antwoord op de behoeften van de niet-armen.

In alle beschavingen vinden we grote verschillen tussen rijk en arm.

Van armoede naar ongelijkheid

Binnen het hedendaags vertoog over armoede is sociale ongelijkheid een blinde vlek. – mate van armoede zegt niets over de verspreiding ervan. Ongelijkheid kent een relatieve en absolute zijde. Effecten van economische groei kunnen paradoxaal zijn – exponentieel toegenomen rijkdom – inkomensongelijkheid groeit.

De sociale en economische verschillen die al aanwezig waren sinds landbouwsamenleving, verder uitgediept door sociale en politieke machtsverhoudingen. Maatschappelijke verschillen door sociale afkomst of individuele bekwaamheid. – ongelijkheid wordt verantwoord in nieuwe, racistisch geïnspireerde wereldbeelden.

Ongelijkheid bestaat in meerdere, vaak overlappende vormen – 3 grote spanningsvelden:

- Gender
- Rassen
- Sociale klassen

Materialistische visie omtrent ongelijkheid :

- Rousseau : creatie van privébezit – oorzaak van ongelijkheid.
- Marx : vervreemding, verarming en inkomensongelijkheid door kapitalistische samenleving

Ongelijkheid wordt vooral gezien als een economische realiteit tussen individuen of klassen binnen 1 land en tussen landen onderling. Ontwikkeling en onderontwikkeling zijn 2 kanten van dezelfde medaille en weerspiegelen de macht van een land om zijn import en export te controleren. – ‘dependisten’ A.G. Frank

Van ongelijkheid naar polarisering

Niet enkel armoede en ongelijkheid vaststellen, maar aantonen of er al dan niet processen plaats vinden waarbij armoede en ongelijkheid wordt bestendigd. Nog altijd ontberen we het basisgereedschap om op lange termijn en in mondiaal perspectief armoede, ongelijkheid en sociale polarisering in kaart te brengen – economische ongelijkheid binnen en tussen verschillende schalen bestuderen – hoe schalen zich verhouden ten opzichte van elkaar en op elkaar inwerken.

Ongelijkheid tussen landen neemt echter sterk toe – globale ongelijkheid blijft even hoog.

19de eeuw : verschillen nog voor 2/3 bepaald door rijkdomverschillen, 1/3 door ongelijkheid tussen landen. Economische positie wordt bepaald door sociale groep – voorspelt door geboorteplaats. Economische ongelijkheid is meer dan ooit een internationale en globale verantwoordelijkheid!

De ongelijkheid op wereldschaal wordt niet kleiner – een belangrijke motor zijn de ongelijke krachtsverhouding tussen kapitaal en arbeid. Arbeidskracht is sinds 1980 verdubbeld – gevolg van integratie van Rusland en China in de wereldeconomie.

Het debat over ontwikkeling en ongelijkheid

Opkomst en succes van sociale wetenschappen – triomf van het vooruitgangsidee – verspreiding van beschaving – ongelijkheid als een residu, gevolg van te weinig ontwikkeling.(1^e visie)

Moderniseringsgolf vanaf 1960 onder druk – wortels ongelijkheid door werking van nieuwe maatschappelijke modellen. Meer modernisering, meer integratie betekent voor vele delen van de wereld meer verarming en dus meer ongelijkheid – door teveel ontwikkeling! (2de visie)

Oorzaken van ongelijkheid in de teloorgang van de vroegere productie- en samenlevingsstructuren – teloorgang boerenlandbouw – mogelijkheden tot gedeeltelijke zelfvoorziening verdwijnen – verstedelijking – collectieve voorzieningen onder druk, zowel sociale als ecologische. (3de visie)

10. Een wereld in stukken : eenheid en fragmentatie

Geen enkele afbakening is absoluut – de keuze van een ruimte- en tijdsperspectief hangt samen met een inhoudelijke keuze – zones van contact in interactie – schalen spelen op elkaar in – op verschillende niveaus. Het menselijke gedrag kan nooit geheel worden verklaard door de grote processen, net zo min als deze processen een loutere optelsom zijn van ontelbare menselijke beslissingen.

Richard Dawkins – Macrogroei (van een mens) is de opstelsom van een heleboel episoden van microgroei (van cellen) Globale patronen interageren met een regionale en lokale – kern van wereldgeschiedenis.

Het loop fout wanneer de historische en sociale analyse zich beperkt tot dat ene niveau, wanneer de inzichten niet geplaatst worden in een context van andere schalen.

Onderscheid tussen schalen en patronen van ruimte en tijd.

Schalen en patronen van ruimte

Menselijke groepen hebben altijd een eigenwereldbeeld gehad, een kennis en interpretatie van de hen bekende wereld, groot of klein. Die kaarten die toen werden gemaakt zijn nooit neutraal, ze zijn altijd de uitkomst van een aantal keuzes – plaatsen in eigen perspectief – vanuit eigen bekende wereld – aangevuld met scènes uit het eigen, meestal mythische verleden en worden zo een echte '*imago mundi*' een representatie van de aardse en kosmologische wereld.

- Oudste wereldkaart komt uit Babylon
- Zeekaart uit Polynesië met stokjes
- Kaart van Al-Idrisi uit de 12de eeuw n.t.
- De Christelijke Psalterkaart
- Kaart van Azteken
- Indische wereldkaart
- Koreaanse kaart
- Kaart uit 1898

Gebruik maken van kleinere eenheden (schalen) om de wereld te differentiëren:

- Continenten
- Menselijke groepen/culturen/beschavingen
- Lokaliteit

Ruimtelijke benadering krijgt vorm door het benoemen van zones en het aanbrengen van grenzen – onderdeel van analyse – 1^e wereld/2^e wereld/3^e wereld... - nu meer '*Global North*' & '*Global South*'.

Is er een eenduidige afbakening mogelijk en op basis waarvan?

- Geografische afbakening
- Culturele grenzen – maakt het vraagstuk nog moeilijker
- Politieke grenzen – echte begrenzing van Europa

Als er dan toch iets typerends is voor Europa, dan is het de voordurende verdeeldheid, de grote variëteit aan nationale, religieuze en culturele identiteiten – diversiteit – Zowel voor het beste als voor het slechtste gezorgd.

Schalen en patronen van tijd

Tijd meet de snelheid van verandering. Elke methode van tijdsbeheersing vertelt zo een verhaal, als een vorm van perceptie en wereldbeeld, maar ook als een poging tijd te integreren in het sociale en culturele leven. Plaatsen veranderen in de tijd en tijd is ook gebonden aan plaats. Sociale tijd en plaats - Ruimte-Tijd – *SpaceTime*...

Elke menselijke samenleving bouwt naast ruimtelijke situering een eigen tijdsbesef – mythische inslag – cyclisch van aard, tijd als een rechte, meestal opgaande lijn is en relatief recente perceptie, nieuw vooruitgangsgeloof – idee van ontwikkeling en modernisering.

Geschiedenis gaat over verandering door de tijd heen – elke tijdsperspectief is het gevolg van keuzes – tijdslijn. Periodisering is een techniek die historici gebruiken om processen van verandering te vatten en te verstaan.

Wereldhistorisch perspectief : veranderingen die zich voordoen over geografische en maatschappelijke grenzen heen.

Periodisering:

- Tot 8000/5000v.t : jagers-verzamelaars – minisystemen
- 5000/3500v.t – 1000/500v.t: oorsprong beschavingen
- 1000/500v.t – 500n.t: ‘klassieke beschavingen’
- 500n.t – 1450/1500n.t: postklassieke periode – verdeeldheid
- 1500n.t – 1750/1800 : Nieuwe moderne wereld – krimpen wereld – globale afhankelijkheid
- 1800n.t – 2000n.t :
 - 19^e eeuw : Europese dominantie
 - 20ste eeuw : globale wereld

3 grote ijkpunten:

- Het ontstaan van landbouwsamenlevingen
- De breuk met de ‘klassieke beschavingen’
- Het begin van de ‘rise of the West’ en start van globalisering

De wereldgeschiedenis bevraagt de tijdsdimensie:

- Fernand Braudel :
Term ‘*longue durée*’ – verhouding tussen diverse tijdschalen geproblematiseerd.
- Jared Daimond :
Geologische en ecologische factoren ontleden in het succes of falen van beschavingen
- Johan Goudsblom :
Domesticatie van het vuur
- David Christians :
Een kosmische schaal met de menselijke tijd gemeten – diverse tijdschalen bij elkaar brengen (van schaal van de kosmos tot de schaal van microgeschiedenis) – ‘*maps of time*’ – kaarten comprimeren zo informatie over plaats en tijd – 1 overzicht.
Hierop wordt verder gegaan door Stephen Hawkin en Stephen Jay

Interactie tussen schalen van ruimte en tijd : welke onderzoeksraamwerk

Sociale veranderingen zijn een meergelaagd proces dat verankerd in een meergelaagde tijd en een meergelaagde plaats. Voor een zinvolle interpretatie van de geschiedenis in een mondiaal systeem, is een vooraf samengesteld ‘raamwerk’ nodig – 3 soorten analyse-eenheden : tijd, ruimte en onderzoeksthema – onderzoeksstrategie – opdeling :

- Casussen – gevalsstudie of *casusanalyse*
Autonome eenheid in het bredere verhaal als voorbeeld of als uitzondering op de norm. Om deze te begrijpen in een mondiale context, maakt men gebruik van de *comparatieve analyse* – gelijkenissen en verschillen tussen 2 of meerdere casussen in kaart brengen.
- Netwerken
Weefsel dat de wereld samen houdt – ruimtes met minder zichtbare grenzen.
William en John McNeill – *The Human Web* – ‘menselijke web’
De idee van netwerken is sterk aanwezig in de studie van economie en handel – contacten tussen menselijke groepen over ecologische zones heen – interregionale ruil en verhandeling.
Stedelijke netwerken zijn eveneens een goede indicator van economisch en politieke groei – stedelijke centra aanspraak maken op surplus – paradigma *wereldstedennetwerk* – focus mondiaal netwerk met steden als schakelpunten – op vlak van productie, handel, diensten, besluitvorming en monopolisering van informatie.
George Modelski – Fases van urbanisatie:
 - Steden basis van een urbane kenniscultuur
 - Steden groeiende sociale rol
 - Groeiende politieke macht, centra globaliserend systeem
 - Steden economische macht en basis voor materiële welvaart in de wereld.
- Systemen

Wereldgeschiedenis gaat niet alleen over connecties, maar ook over systemen van inter-connecties, zoals patronen in handelsrelaties, in migratie, in verspreiding van technologie, cultuur en ziektes.

Systeemtheorie is holistisch¹⁷. Een systeembenadering brengt horizontale (tussen gelijkwaardig subsystemen) en verticale (tussen micro- en macrostructuren en processen) in verbinding.

Immanuel Wallerstein (geïnspireerd door Fernand Braudel) – de eenheid van analyse zijn de ‘wereldsystemen’, sociale systemen die een eigen coherentie en logica hebben, die een ‘wereld op zich’ vormen. Een wereldeconomie omvat meerdere politieke en culturele systemen – belangrijkste wereldeconomie is het historisch kapitalisme – Een globale (kapitalistische) economie overkoepelt een versnipperde politiek systeem – kent kenmerken van ongelijkheid – is tegelijk noodzakelijke voorwaarde voor het bestaan van een wereld-economie – politieke conjuncturen.

Deze wereldsysteemanalyse is een voorbeeld van een paradigma, een heuristisch model dat systemen als uitgangspunt neemt voor een globale analyse van de wereld. Diverse methodologische benadering : comparatief, inter-connectie, globaal – systeemanalyse oog voor horizontale en verticale verbindingen.

De frontiers van de wereldgeschiedenis

Het samenspel tussen plaats en tijd creëert een voortdurende dynamiek, met zones van verschuiving en overgang – grenszones of *frontiers* zijn een centrale focus – frontiers kunnen extern en intern zijn, als onderdeel van een vernaderend systeem – ontstaan van synergieën, maar ook tegenbewegingen – permanent gereproduceerd door samenlopende en dialectische processen van homogenisering en heterogenisering.

Frontierfocus – onderzoek naar gelijknissen en verschillen, naar verbanden en naar systematische veranderingen :

- Grenszones van contact, van culturele, sociale en economische interactie
- Nieuwe, hybride frontiers

Politieke eenheden bestaan bij gratie van grenzen – die vallen echter meestal niet samen met culturele en economische grenzen.

De vele projecten van migratie en kolonisering van rijken en staten vormen zo een permanent proces van een doorbreken van bestaande grenzen en het creëren van nieuwe periferieën en nieuwe geografische, maar ook culturele frontierszones. 16de eeuw – gigantische expansie en verschuiving van perifere frontierszones.

Grenzen en frontiers moduleren op deze wijze wereldhistorische processen, via:

- Politieke expansie
- Menselijke migratie
- Economische ruil of incorporatie
- Culturele assimilatie
- Religieuze verspreiding

De strijd om begrenzing, is een strijd om macht.

Grenzen gaan over geografische plaatsen aan de buitenkant, maar ook over sociale categorieën en ruimtes intern.

Externe en interne frontierszones spelen een eersterangsrol in maatschappelijke veranderingen.

Fernand Braudel – historiografische ongelijkheid tussen het Westen en de rest. De ongelijke mondiale hiërarchie in deze kennisopbouw, nog steeds gecentreerd in Westers kenniscentra, blijft echter groot - ‘de gordiaanse knoop van de wereldgeschiedenis’

¹⁷ Kijken naar het geheel